

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra zahradní a krajinné architektury

**Obecné kompoziční hodnoty venkovských sídel a jejich
krajinného prostředí v Jihočeském kraji**

Bakalářská práce

Autor práce: Beáta Ščasná

Vedoucí práce: RNDr. Oldřich Vacek, CSc.

© 2013 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Obecné kompoziční hodnoty venkovských sídel a jejich krajinného prostředí v Jihočeském kraji" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 12.4.2013

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu práce RNDr. Oldřichu Vackovi, CSc. a Ing. Simoně Balatkové, DiS. za cenné rady a připomínky, které vedly ke vzniku této práce. Vděčím jim rovněž za pomoc s korekturou českého jazyka, při které hrála velkou roli má slovenská národnost. Korekturu anglického jazyka zajistil Ing. Vladimír Šlajch, DiS.

Obecné kompoziční hodnoty venkovských sídel a jejich krajinného prostředí v Jihočeském kraji

General compositional values of rural settlements and its landscape environment in the South Bohemian Region

Souhrn

Předmětem bakalářské práce „Obecné kompoziční hodnoty venkovských sídel a jejich krajinného prostředí v Jihočeském kraji“ je poskytnout ucelený přehled informací o historickém vývoji a poukázat na vliv jednotlivých historických období na jihočeský venkov a navazující krajinu.

Hlavním cílem práce je porovnání sídel různých půdorysných tvarů a jejich navazující krajinu v historickém kontextu pomocí historických map a současné katastrální mapy.

V první části jsou uvedeny nejdůležitější historické vlivy, které se podílely na formování českého venkova a zejména venkova v Jihočeském kraji. Ve srovnání s historickým vývojem jiných oblastí, je nutné podotknout, že přes veškeré změny si jihočeská krajina zachovala svou typickou malebnost dodnes. Dále je v práci popsána venkovská zeleň a přírodní krajina, která těsně navazuje na lidská sídla.

Praktická část je věnována vybraným vesnicím různých půdorysných tvarů, ale i zcela odlišného historického vývoje. Holašovice, které si uchovaly svou jedinečnost a téměř nedotčené zubem času připomínají starou zástavbu a nejvýznamnější soubory lidové architektury a také Plástovice s architektonicky čistými stavbami ve zbudovsko – blatské oblasti. Naproti tomu Hodňov, ze kterého zůstalo vlivem rozsáhlé plošné likvidace a nešťastných historických událostí jenom torzo a kde dochází k navracení kulturní krajiny k přírodnímu rázu. Kojákovice, jejichž architektura je strohá, v porovnání s jinými neatraktivní, ale ve spojení s okolní krajinou vytvářejí malebný obraz jihočeské vesnice. Historická kulturní krajina v okolí s typickými samotami a rozptýlenými osadami – Hranice. Nevlídná horská oblast, která dlouho odolávala osídlení a až na výjimky s typickými půdorysy údolních lánových vsí v podhůří Novohradských hor – Kondrač. Vesnice pro

návštěvníky jižních Čech známé pro svou urbanistickou jedinečnost jako je Žumberk, ale i zcela opomíjená sídla, která stojí díky své malebnosti za návštěvu – Lniště.

V praktické části dále dochází k porovnání historických a současných mapových podkladů.

Výsledkem práce je poukázání na změny, které vedly vlivem historických událostí k současnému stavu u vybraných vsí a také na vsi, které zůstaly zcela nedotčeny.

Nynější tvář krajiny na českém venkově, neprošla konečnou změnou. Záleží jenom na lidech, jestli budou další změny pozitivní nebo negativní.

Klíčová slova: kompozice, krajina, krajinný ráz, sídlo, venkov, vesnice.

Summary

The subject of thesis “General compositional values of rural settlements and its landscape environment in the South Bohemian region” is to give overall information about the historical development and to refer the influence of each particular historical period on the rural area of the South Bohemian region and its landscape.

The main goal is a comparison of settlements of a different ground plans and its near environment in the historical context, using the historical maps and current land registrar maps.

The first – theoretical part consists of main historical effects which had a significant influence on the forming the Czech rural area, particularly the South Bohemian one. In a comparison to historical rural development, in other areas, it kept its picturesqueness till present days. Next part is devoted to the description of a rural greenery and natural landscape, surrounding the human settlements.

Practical part is dedicated to choosing villages of different ground plans and different historical development. Probably the most famous of chosen villages is Holašovice, which kept its uniqueness, and was almost untouched by the time change and recall old development with the most respected folk architecture. The village Plástovice is also worth to mention for its clean architecture of a Zbudy – Blatský region. Comparison to village Hodňov, which is deeply marked by the vast destruction and till present time, brings just a fragment of the original settlement and the landscape turns back to its original natural shape. The village Kojákovice with austere architecture is not exceptionally attractive in comparison to other villages, but in connection to the surrounding landscape also presents the typical South Bohemian picturesqueness. Original cultural landscape with typical lone houses in remote villages represents the village Hranice. The village Kondrač is situated in unfriendly area of Nové Hrady mountains which resisted to human settlements for a long time except such a valley villages. Žumberk is very well known fo its urban uniqueness, however, here the visitor can also find villages such a Lniště which is worth to visit but does not belong to main sights.

In a practical part of thesis follows the comparison of historical and present maps.

The thesis results in a description of changes, which were caused by the historical incidents and led to the present shape of a chosen villages and also finding the villages which were not affected by such a change or the extent of such a change is not remarkable.

The present shape of landscape in the rural areas of the Czech Republic does not mean the end of development. It is the human factor which has the main influence on such a development and its positive or negative effects on rural settlements and its landscape environment.

Keywords: composition, landscape, settlement, countryside, village.

Obsah

Úvod	10
2. Cíl práce	11
3. Metodika	11
4. Literární rešerše.....	12
4.1 Venkov.....	12
4.2 Venkovská sídla.....	13
4.3 Historický vývoj osídlování českého venkova.....	13
4.3.1 Raný středověk (500 – 1000 n. l.)	14
4.3.2 Románské období (1000 – 1200 n. l.)	14
4.3.3 Velká středověká kolonizace (13. a 14. století).....	15
4.3.4 Pozdní středověk (1400 – 1500 n. l.).....	15
4.3.5 Období renesance (1500 -1620 n. l.) a třicetiletá válka (1620 – 1648)	16
4.3.6 Baroko (1650 – 1780).....	16
4.3.7 Doba průmyslové revoluce (1814 – 1914)	17
4.3.8 Období 20. století	18
4.3.9 Současnost českého venkova.....	20
4.4 Historický vývoj osídlování jižních Čech.....	22
4.5 Půdorysné uspořádání venkovských sídel.....	23
4.5.1 Půdorysné uspořádání sídel jižních Čech	25
4.5.2 Shlukové nebo hromadné vsi.....	28
4.5.3 Návesní vsi	29
4.5.4 Silniční, ulicové vsi	30
4.5.5 Lánové vsi	32
4.5.6 Řadové vsi	33
4.6 Plužiny	34
4.6.1 Úseková plužina	35
4.6.2 Plužina traťová	35
4.6.3 Nepravá traťová plužina	36

4.6.4	Plužina délková	36
4.6.5	Plužina záhumenicová	36
4.6.6	Plužina dominikální	37
4.7	Kompozice krajiny	37
4.8	Venkovská zeleň	38
4.8.1	Zeleň na návších a zeleň v ulicích	39
4.8.2	Vztah zeleně venkovských sídel s navazující krajinou	41
4.9	Základní charakteristika jižních Čech	42
4.9.1	Doudlebsko	43
4.9.2	Blata	44
4.9.3	Prácheňsko	45
4.9.4	Táborsko	45
5.	Analytická část	47
5.1	Mapovaná sídla	47
5.1.1	Hodňov	47
5.1.2	Holašovice	49
5.1.3	Hranice	51
5.1.4	Kojákovice	53
5.1.5	Kondrač	55
5.1.6	Lniště	59
5.1.7	Plástovice	65
5.1.8	Slověnice	67
5.1.9	Žumberk	70
6.	Diskuze	72
7.	Závěr	74
8.	Seznam použité literatury a zdrojů	75

Úvod

„Venkov – to jsou lány polí, louky, sady, chmelnice a vinice, protkané silnicemi a polními cestami, to jsou potoky, řeky a rybníky, obrostlé stromovím, to jsou lesy, hájky a aleje, to jsou vesnice a samoty s nízkými protáhlými domy a sedlovými střechami, často ozdobené kostelíky jako korunou, hrady na kopcích, jako hrdá svědectví dávných dob, to jsou zemědělské stavby staré či novodobé, velké a malé, mosty a přehrady, pavoučí sítě moderních energovodů. V tom všem je obsažena lidská práce generací a jejich život.

Venkov – to je také prostor, ve kterém zůstává mnohé nedořešeno, mnohé si žádá úpravy či ochrany, a to je úkol pro nás, pro současnost a budoucnost“ (Sýkora, 1998).

Život v souladu s přírodou, respektování a chápání přírodních zákonitostí, využívání přírodních zdrojů, to byl kdysi každodenní život venkovanů. Trendy současné společnosti, hektická a uspěchaná doba postupně vedli k zotročení si krajiny k obrazu svému. Vesnice se postupně musela podvolit modernizaci, někde dochází jenom k citlivým zásahům, které jsou pro dnešní dobu nezbytné. Jinde jsou ale změny natolik agresivní, že charakteristické znaky vesnice úplně zmizely. Novodobá zástavba bez jakéhokoliv respektování historie, změnila některé vesnice k nepoznání. Když se na ní podíváte ve kterémkoliv kraji naší země, není možné ji odlišit. Nenese totiž charakteristické znaky pro jednotlivé oblasti tak jako kdysi, nerespektuje půdorys historického jádra vesnice, snaží se vyplnit každý volný prostor vesnice. Zahrady, které kdysi volně navazovali na okolní krajinu, jsou dnes záměrně měněny ve stavební parcely. Uprostřed volné krajiny vznikají satelitní městečka, která ruší krajinný ráz. Významná je poloha, dostupnost, vzdálenost od města, atraktivní jsou vesnice, které splňují tyto podmínky. Usedlosti, které se nacházejí v méně zajímavých lokalitách a příhraniční oblasti s drsnými klimatickými podmínkami, zachraňují především starousedlíci a chalupáři. Důležitým mezníkem v nynějším vývoji vesnice je také stárnutí obyvatelstva a odchod do měst.

Změny se nevyhnuli ani Jihočeskému kraji, který je oproti průměru České republiky více venkovský. V předkládané bakalářské práci je poukázáno na jednotlivá historická období, která formovala českou krajinu a v postupné návaznosti i Jihočeský kraj. Jsou zde uvedeny zásadní historické mezníky a pro lepší pochopení také základní půdorysná schémata, která se vyskytují v jižních Čechách. Je potřebné nezapomenout na typickou zeleň na vsích a okolní krajinu, která s ní souvisí.

Při výběru jednotlivých vsí, které jsou v práci předkládány, je snaha o co nejširší záběr různých půdorysných typů tak, aby byl naplněn cíl práce. Jelikož Jihočeský kraj zaujímá velkou část území, byla vybrána sídla, která jsou autorovi dobře známá.

2. Cíl práce

Cílem bakalářské práce je zhodnocení a určení kompozičních hodnot venkovských sídel v souvislosti s navazující krajinou a zmapování tohoto vztahu u vybraných sídel různých půdorysných typů v Jihočeském kraji.

U teoretické části práce je cílem zachycení nejpodstatnějších změn a událostí ve sledovaných obdobích, které se podíleli na historickém vývoji krajiny a na formování českého venkova a Jihočeského kraje. Zvláštní důraz je kladen na proměny v prostoru a čase a na zeleň venkova a navazující krajinu.

Cílem praktické části je porovnání a zhodnocení současných ortofotomap s historickým mapováním u dvou vybraných sídel různých půdorysných typů pomocí map stabilního katastru (1826 – 1843), map I. vojenského mapování (1764 - 1768 a 1780 - 1783) a II. vojenského mapování (1836 - 1852).

3. Metodika

V teoretické části bude věnována pozornost historickým vlivům pomocí literární rešerše, která vychází ze studia odborné literatury. V prvním kroku je proto potřebný sběr podkladů – knihy, přečtení odborných článků, internetové články věnující se obdobným tématům, návštěva knihoven.

Analytická část práce je zaměřena na porovnání současných ortofotomap a historických map stabilního katastru, map I. vojenského mapování a II. vojenského mapování. Nezbytné jsou mapové podklady vybraných obcí a navštívení jednotlivých obcí pro pochopení širších souvislostí. Dále dochází ke srovnání jednotlivých map a posouzení vývoje obcí z hlediska historických událostí. Důležité je taky propojení sledovaných vsí s navazující krajinou a současný stav obcí.

Vlastní část práce obsahuje zhodnocení vývoje vybraných sídel v reakci na historický vývoj.

4. Literární rešerše

4.1 Venkov

V současnosti neexistuje jednotná definice pojmu venkov. Jedinou všeobecně uznávanou mezinárodní definicí je vymezení OECD, které je založeno na podílu obyvatelstva, jež žije na území s hustotou zalidnění menší než 150 obyvatel/km². Podle této metodiky jsou venkovské oblasti definovány na dvou úrovních. Na úrovni lokální (tj. obce) je venkov definován jakožto sídla s hustotou menší než 150 obyvatel/km². Na úrovni regionální pak definice vymezuje regiony: převážně venkovské, kde více než 50% obyvatel regionu žije ve venkovských obcích, významně venkovské, kde ve venkovských obcích žije 15 - 50% obyvatel regionu a výrazně městské, kde ve venkovských obcích žije méně než 15% obyvatel regionu. Tato definice však nebere v úvahu obyvatelstvo žijící v hustě osídlených venkovských oblastech a je někdy obtížně aplikovatelná s ohledem na místní (národní) specifika. Je proto užívána spíše jako nástroj mezinárodního srovnávání (ČSÚ, 2009).

Mareček (2005) uvádí, že venkov je charakterizován celou řadou definic. V ČR se až doposud odvozoval od počtu obyvatel v sídlech, který je nižší než 2000 osob. Podle kritérií EU je pro vymezení venkova používaná hustota osídlení nižší než 100 obyv./km. Podle Štenclové a kol. (2005) má v ČR podle tohoto kritéria venkovský charakter asi 6250 obcí, které vymezují plochu asi 80% rozlohy státu a žije v nich přes 2,5 milionů občanů, co je asi čtvrtina obyvatel republiky.

Venkovem je možno označit převažující část státního území, které není urbanizované, statisticky je za „venkovské“ sídlo možno označit sídlo do 2000 obyvatel. Dle definic Eurostatu (statistická instituce EU) je možné rozlišovat výrazně venkovské, venkovské a městské regiony, ukazatelem je podíl venkovského obyvatelstva, a to dle celkových hustot osídlení (zalidnění), nebo zprostředkovaně pomocí podílů obyvatel ve venkovských a nevenkovských sídlech (Štenclová a kol., 2005).

4.2 Venkovská sídla

Venkovská sídla představují významnou součást struktury osídlení ČR. Jsou charakterizována úzkou spojitostí s vnějším krajinným prostředím, převahou nízkopodlažní zástavby, bohatstvím půdorysných typů, velkou plochou intravilánu s výrazným zastoupením zahrad i systémem spádovosti z hlediska jejich hospodářské funkce, společenské vybavenosti, veřejného a kulturního života (Mareček, 2004).

Langer a Vařeka (1983) považují sídlo za společensko-hospodářskou jednotku vytvářenou seskupením určitého počtu usedlostí a domů ve vymezeném prostoru, kde hlavní výrobní základnou byla obvykle k sídlu náležející půda. Sídelní zeměpisci podle nich počítají k venkovskému osídlení také všechny samoty, ať už byly postaveny k jakémukoliv účelu. Vesnická sídla zřejmě vznikala dřív než samoty, v úzké spojitosti s rodovou společností prvobytně pospolného řádu, který je prvním společensko-hospodářským útvarem ve vývoji lidstva.

Vesnická sídla se vyznačují velkou rozmanitostí. Mají specifickou půdorysnou skladbu a strukturu zástavby i umístění v krajině, některá z nich si doposud podržela svoji neopakovatelnou atmosféru (Bureš a kol., 1996).

Jediný nezměnitelný kvalitativní znak vesnic a měst je jejich geografická a topografická poloha. S ní úzce souvisí vznik, vývoj a funkce sídel (Aulig a Klingberg, 1992).

Dle Sýkory (1998) máme (ve srovnání s Evropou) hustou síť venkovských sídel. Jejich celkový počet představuje asi 91,7% z celkového počtu sídel státu a žije v nich asi 37% veškerého obyvatelstva. Převahu tvoří sídla do 500 obyvatel. Podle něj, současná hustota a struktura sídel vyhovuje budoucímu vývoji venkova tím, že umožňuje diferencovat vybavenost sídel při přijatelné dostupnosti (za předpokladu ponechání dnešní hustoty veřejné dopravy) a že dává možnost dekoncentrace pracovních příležitostí.

4.3 Historický vývoj osídlování českého venkova

Současný stav našeho venkova, tj. vesnic a krajiny, která je obklopuje, je výsledkem složitého dějinného vývoje (Sýkora, 1998).

Nejstarší venkovské osídlení v našich zemích zůstává pro nedostatek spolehlivého materiálu stále nevyjasněno (Štěpánek a Mareček, 1958). Podle Sýkory (1998) začala být naše krajina osídlována již od mladší doby kamenné, tedy před 5. – 6 000 lety, primitivními

zemědělci, jak o tom svědčí archeologické nálezy pravěkých rodových chat, prvních plodin a kostí prvních domestikovaných zvířat.

Vývoj naší vesnice a krajiny až po dnešní naše doby byl značně složitým, nezastavujícím se procesem s neustále vzestupnou tendencí. Každé historické období si vytvořilo na základě své vlastní materiální základny i svou společenskou nadstavbu, tedy i svou vlastní kulturu a umění. Výrazem těchto složitých společenských a hospodářských vztahů je pak i sama podstata naší vesnice a krajiny, měnící se velmi zásadně v těchto odlišných historických obdobích (Štěpánek a Mareček, 1958).

4.3.1 Raný středověk (500 – 1000 n. l.)

Podle Löwa a Míchala (2003) přicházeli staří Slované na naše území postupně od roku 400 n. l. a znovu k nám přinesli polokočovně žárové hospodářství.

První formy slovanského osídlení byly patrně roztroušené rodové dvorce, z nichž se postupně tvořily rodové vsi. Kromě vesnic zakládaly slovanské kmeny též hradiště – jako správní centra a útočiště okolních vesničanů. Půdorysný tvar slovanských vesnic se posléze ustálil na několika typech – na tzv. návesním typu a na ulicovce (s poměrně kompaktními zástavbami) a na návesní ulicovce s volnější zástavbou. V těchto typech byla obytná stavení kladena štítem do návsi (ulice), uspořádání těchto typů ovlivňoval terén. Kompaktnější zástavba se používala v rovinnatější krajině, volnější v údolních partiích (Sýkora, 1998).

I když osídlení stále ještě nebylo kontinuální, v oblastech zvláště příznivých vznikaly rozsáhlé zemědělské krajiny, kde plůžina měla v krajině větší podíl než lesy (Löw a Míchal, 2003).

4.3.2 Románské období (1000 – 1200 n. l.)

Přibližně v době počátků Velkomoravské říše zaniká rodový řád a od konce 10. století přestávají vznikat rodové vesnice a mizí společná půda. Ranně středověká vesnice je často vázána na feudální sídlo (hradiště, později tvrz, hrad) a po rozšíření křesťanství též na kamenný románský kostelík – vše z důvodů úkrytu v době ohrožení (Sýkora, 1998).

Dle Löwa a Míchala (2003) raně středověká ves se svým uspořádáním značně lišila od té současné, půdorysné dispozice vesnické zástavby obklopující dnes románské kostely jsou mnohem pozdějšího data. Základním typem sídel byly hromadné vsi s úsekovou plůžinou. Domy stojí v nepravidelných shlucích a jsou obklopeny jednotlivými pozemkovými bloky

(úseky). Tento typ původních vesnic z románské doby prakticky zanikl, objevuje se znovu až u pozdně středověkých založení na táhlých svazích středohor a je příznačný pro novověkou kolonizaci lesních komplexů (Českomoravská vrchovina, Šumava).

Podle přibližných výpočtů historiků bylo zalidnění českých zemí na konci 10. stol. asi třicetkrát řidší než dnes (Langer a Vařeka, 1983).

4.3.3 Velká středověká kolonizace (13. a 14. století)

Podle Staňkové a kol. (2005) v období 13. až 14. století vzniklo množství nových vesnických sídel a městských celků utvářených půdorysně do nového racionálního vzorce. Řada významnějších raně středověkých sídel, jako trhové osady, podhradí, sídla při brodech a na dálkových cestách byla proměněna na městské útvary. Podstatně se rozšířil dosavadní sídelní prostor na úkor rozlohy pohraničních hvozdů (vnitřní kolonizace).

V průběhu středověké kolonizace se prostorové struktury vesnic ustálily do několika málo univerzálně platných typů, které vytvářejí jak jejich regionální typičnost, tak i vzájemným prolínáním typů neuvěřitelnou jedinečnost (Löw a Míchal, 2003).

Kolonizační výstavbu řídil na základě smlouvy s feudálem či církevním hodnostářem tzv. lokátor, který rozměřil vybrané území na jednotlivé parcely (lány), tak, že ležely vedle sebe, kolmo na cestu. Tím vznikl nový typ vesnice, tzv. lánový, který doplnil původní návesní a ulicový typ (Sýkora, 1998). Při vyměřování katastrů vesnic se využívalo povrchu krajiny, vodních toků a také cesty byly řešeny tak, aby podle možnosti tvořily podélnou osu vesnice. Lány probíhaly kolmo na tuto osu, v jejímž středu byl lán lokátora a lán kostelní (Langer a Vařeka, 1983).

Dosavadní poznatky nasvědčují tomu, že současně s ekonomickými změnami a vlnou přeměny a rozvoje osídlení ve 2. polovině 13. až průběhu celého 14. století se ve vesnické zástavbě objevuje trojdílný půdorys domu, jehož princip zůstává neměnný po celou dobu trvání tradičního zemědělství, tzn. až do 20. století (Škabrada, 1999).

4.3.4 Pozdní středověk (1400 – 1500 n. l.)

Období první velké kolonizace končí na počátku 15. století. Následující doba (husitství) měla přinést zlepšení situace poddaných na venkově, ale dopadlo to jinak. Válkami byly zpusťošeny celé kraje, vypáleno a vylidněno množství vesnic. Aby se obnovila

zemědělská produkce, zpřísnila vrchnost vazbu vesničanů k půdě a podnítila nové osazení a obnovu zničených vesnic (Sýkora, 1998).

Z hlediska lokalizace vesnického osídlení, k zásadním změnám za husitských válek přímo nedocházelo. Sídla sice ztratila velkou část svého obyvatelstva, v drtivé většině však zůstala zachována (Löw a Míchal, 2003).

4.3.5 Období renesance (1500 -1620 n. l.) a třicetiletá válka (1620 – 1648)

Novověká kolonizace, která začala právě v 16. stol. a pokračovala v následujících dvou staletích, nezalidnila jen Krkonoše, Šumavu, Český les a Krušné hory, ale zasáhla všechny pohraniční hory i některé vylidněné nížinné oblasti (Löw a Míchal, 2003).

Dle Sýkory (1998) v půdoryse vesnic zůstaly zpočátku zachovány původní urbanistické rysy. Populační přírůstek venkovských obyvatel se pak projevil v zaplnění neobydlených usedlostí, později dělením statků a nárůstem chalup (pro chudší). Ty se objevily podél cest (nárůst vesnice) a také uprostřed velkých návší (tam to bylo možné proto, že chalupníci neměli hospodářské příslušenství jako statkáři).

Rozvoj venkova narušila třicetiletá válka – a to velmi citelně. Vesnice byly zčásti rozbořeny, zčásti opuštěny, pole zůstala neobdělána, vinice a zahrady poničeny, hráze rybníků poškozeny. Ladem ležící půda začala přirozeně zarůstat (Sýkora, 1998).

Löw a Míchal (2003) považují třicetiletou válku za největší katastrofu v celé historii našich zemí.

Úbytku obyvatel odpovídal tentokrát (na rozdíl od husitských válek) i úbytek sídel. Třicetiletá válka provedla poslední selekci obcí podle přírodních potenciálů. Některé obce zmizely navždy po prvním vyplenění, jiné přetrvávaly přes periodické katastrofy. Byla tak opuštěna sídla převážně v horších přírodních podmínkách a jejich hospodářské obvody byli přičleněny k sousedním sídlům. Tak vznikly dnešní tzv. dlouhé katastry (Löw a Míchal, 2003).

4.3.6 Baroko (1650 – 1780)

V období baroka dále pokračuje evoluční proces již ve středověku diferencovaného způsobu využití území podle typů sekundární struktury. V renesanci vzniklé typy uspořádání

naší krajiny se dále vyvíjely a v baroku dosáhly vyzrálých forem. Jejich základní atributy jsou často dochovány až dodnes (Löw a Míchal, 2003).

V této době vzniká nový typ osady, tzv. raabizačná osada, většinou malá osada nebo víska s nápadně přesnými geometrickými tvary půdorysu a plužiny. Raabizačné osady znamenaly vyvrcholení historického osídlení normového typu v českých zemích. Byly zakládány v době tereziánské a josefínské z podnětu rakouského ekonoma Františka Antonína Raaba (1722 – 1783), vrchního ředitele komorních a bývalých jezuitských statků v Čechách, tvůrce nové hospodářské soustavy. Od roku 1776 bylo v českých zemích založeno 245 malých osad s pravidelným (silničním nebo návesním) půdorysem a parcelami, a to na 105 panstvích komorních, klášterních a městských velkostatků a později i na některých statcích šlechtických (Frolec, Vařeka, 1983).

Podle Sýkory (1998) právě v této době roste zájem panstva o estetickou úpravu krajiny a v návaznosti na úpravy a přestavby zámků se realizují i velké krajinářsko – estetické kompozice. Projevuje se to v založení několika nových vesnic, v úpravě zámeckých zahrad, a v úpravách krajiny (vyhlídkové cesty, okrasné aleje, spojující významná místa, letohrádky, odpočinkové altány, ohrazení obor, úprava vodních ploch, osazení plastik v krajině, atd.)

Pro české země bylo zejména charakteristické široké uplatnění barokní tvorby v krajinných souvislostech. Její tvůrčí zásahy byly patrné v celé krajině. Plány stabilního katastru (tzv. císařské otisky z 1. poloviny 19. století) dokládají jejich široký záběr a bohatost barokní krajinné koncepce (Staňková a kol., 2005).

4.3.7 Doba průmyslové revoluce (1814 – 1914)

19. století je dokumentováno řadou typických forem vesnic, ke kterým se dlouholetý historický vývoj osídlování našeho venkova dopracoval (Sýkora, 1998).

Löw a Míchal, 2003 uvádějí, že na venkově, vedle dosud sporadických dynamických organizačních struktur, zůstává zachována statická střediskovost. Některá sídla, zejména s bohatšími plužinami či průmyslovými závody, se však začínají prostorově rozvíjet, a to jak po okrajích (podél silnic), tak uvnitř vesnice (zástavba návsí domkařskými koloniemi).

Podle Sýkory (1998) se v posledních desetiletích 19. století začíná projevovat odborný zájem o lidové stavitelství na venkově, které se pokládá za nenahraditelné dědictví předků a svědectví o jejich umu a kultuře.

Na konci 19. století se z ideálních představ o lidském obydlí rodí myšlenka zahradního města na základě hesel „*Každému vlastní domek se zahrádkou*“ a „*Pracovat ve městě, žít v přírodě*“ – dodnes nesplněný (a nesplnitelný) sen mnoha lidí (Löw a Míchal, 2003).

4.3.8 Období 20. století

Na konci 19. a na začátku 20. století tvořila venkovské osídlení celá škála velikostních kategorií sídel, od shluku několika stavení až po velké vesnice a malá města (převažovaly vesnice s počtem okolo 500 obyvatel). Hustota osídlení byla (a dosud je) velmi vysoká – vzdálenost vesnice činila v průměru 1,5 – 3 km (Sýkora, 1998).

Löw a Míchal (2003) považují za zásadní události tohoto století, které formulovaly vzhled a fungování naší kulturní krajiny mimo souvisle zastavěná území, v chronologickém pořadí tyto: první pozemková reforma v samostatném Československu po roce 1918, odsun skoro tří miliónů Němců, znárodnění majetku kolaborantů s německou okupační mocí v období „*Protektorátu Böhmen und Mähren*“, první vlna kolektivizace zemědělství s vrcholem v padesátých letech, druhá vlna kolektivizace zemědělství v sedmdesátých letech, pozemkové úpravy katastrů, vyhlásování velkoplošných chráněných území (CHKO, NP) a ekologická katastrofa horských lesních ekosystémů v sedmdesátých letech 20. století.

Zlomovým historickým předělem pro celou naši společnost se stává rok 1948, kterým byla zahájena zásadní přeměna politického a ekonomického systému. Všechny atributy nového režimu se díky centrálnímu řízení společnosti a administrativně-direktivnímu způsobu rozhodování nesmazatelně a neblaze vepsaly do života tvárnosti venkova. Osudným bylo zejména rozhodnutí z počátku padesátých let o kolektivizaci, radikálním násilném a velmi rychlém přechodu od individuálního hospodaření ke kolektivnímu, které bylo příčinou zániku mnoha lidových staveb, jež postupně ztratily své funkce, a které přineslo i změnu vzhledu plužiny a zemědělské krajiny vůbec (Bureš a kol., 1996).

4.3.8.1 Vliv kolektivizace na tradiční vesnici a krajinu

Podle Štěpánka a Marečka (1958) kolektivizace znamená zcela zásadní a revoluční převrat na naší vesnici. Projevuje se mimo jiné masovou výstavbou nových hospodářských středisek i novou funkcí a zcela novým základním přehodnocením stávajícího fondu hospodářských budov. Na vesnici se objevují dosud v tak široké míře nebývalé stavby velkých sýpek, sil, silážních věží, skleníkových staveb, komplexy nových budov STS a mnoho jiných objektů.

Zcela zásadním a hlubokým přeměním podléhá však i krajina. Téměř před očima mizí pestrá šachovnice polí, drobné úvozy a cesty (Štěpánek a Mareček, 1958). Sklenička (2003) uvádí, že z hlediska vývoje krajiny patrně historicky nejradikálnější zlom znamenaly události po roce 1948. Tento vývojový skok byl zčásti, stejně jako v západní Evropě, vyvolán mohutným nástupem stále výkonnější zemědělské mechanizace a zemědělských věd. Ideologická negace vlastnických vztahů, násilné přerušování generacemi sdíleného vztahu k půdě a krajině (asi jen 1% soukromníků odolalo kolektivizaci), demonstrativní scelování pozemků do rozlehlých lánů a podobné přehlídky moci šly ve svých důsledcích ještě dále. Výsledkem byla likvidace cenných ekosystémů, dramatické zjednodušení krajinné struktury (snížení krajinné heterogenity), rušení podstatné části sítě polních cest, intenzivní vodní a větrná eroze a další projevy celkové ekologické i kulturní destabilizace české krajiny.

Kolektivizace v zemědělství, proslavená oráním mezí v letech padesátých (jejichž hlavním důvodem bylo zrušení fyzických hranic pozemků, aby je jejich bývalí majitelé nemohli identifikovat), odstartovala v krajině nejintenzivnější erozní procesy od konce doby ledové. Společně s nevhodnými plodinami (širokořádkové obiloviny, okopaniny) vedla paušální intenzifikace k zestepnění odtokových poměrů v horních částech povodí, k zanášení drobných vodotečí a k zásadním změnám povodňových režimů v nivách, které se měnily v mokřady a bažiny. Následovaly jejich radikální technicistní úpravy. K jinému, ale stejně nebezpečnému poškození krajiny došlo v důsledku zabránění pozemků tím, že byly zpřetrhány nejen vlastnické, ale i citové vazby venkovské populace ke své krajině. Krajina byla lidmi opuštěna a stala se z milovaného domova prostorem pro velkovýrobní technologie (Löw a Míchal, 2003).

Násilná kolektivizace znamenala v životě venkova jeden z nejpřelomovějších a tragických mezníků v celé dosavadní historii. Nebyly rozrušeny jen staré ekonomické a sociální vazby, ale rovněž dosavadní vývoj stavitelství. Obdobně byla postižena i města. Výsledky stavební činnosti historické etapy tzv. budování socialismu se do tvářnosti vesnice zapsaly nesmazatelným a zpravidla negativním způsobem. Charakteristická byla její nízká architektonická úroveň, chaotičnost, materiálová a konstrukční typizace s patrným příklonem k bezmyšlenkovitému kopírování neméně problematických městských vzorů, absence územně plánovací tvorby a vše prostupující přerušovaná kontinuita kulturního vývoje, projevující se v tomto směru rezignací na tradiční a životaschopné hodnoty původního lidového stavitelství. Venkovské prostředí se začalo výrazně vyliďňovat migrací do průmyslových center. Z celých

rozsáhlých příhraničních oblastí bylo mimo to po roce 1945 vysídleno téměř veškeré německé obyvatelstvo a tyto kraje se již nikdy nepodařilo srovnatelně dosídlit. Nově příchozí obyvatelé obvykle neměli pochopení pro místní architektonické tradice, protože přišli ze zcela odlišného prostředí. Mnoho těchto oblastí nebylo osídleno vůbec a stalo se součástí pohraničního pásma a četných vojenských prostorů. Mnoho vesnic bylo zatopeno přehradami a ještě více jich padlo za oběť bezohledné těžbě uhlí. Celkem po roce 1945 zaniklo v českých zemích několik tisíc vesnic a stovky dalších byly zdevastovány. Jedním z mála světlých momentů období do roku 1989 byl rozvoj rekreačního chalupářství, jemuž vděčíme za záchranu stovek hodnotných lidových staveb i celých vesnic (Kučová a Bureš, 1999).

4.3.9 Současnost českého venkova

Struktura sídel, tj. vzájemné rozložení malých, středních a velkých sídel a jejich doplnění městy, je vcelku vyrovnaná, existují však oblasti, kde převládají nejmenší formy a chybí prostoupení městy (Sýkora, 1998). Podle Sýkory (1998) dále nepředpokládáme, že by se tato sídelní struktura zásadně měnila. Výjimku může tvořit rozšíření města do okolní venkovské zástavby (vesnice se stane městskou čtvrtí), či zánik velmi malých neperspektivních sídel v důsledku vystěhování obyvatel za prací a nezájmem obyvatel města o jejich rekreační využití.

Většina vesnic má své společenské těžiště v dochovaném prostoru historického jádra obce. Prostorová struktura vesnice byla však stavebním vývojem průběžně měněna a obvykle rozšířena. K původnímu historickému jádru jsou připojeny soubory objektů vytvářející svébytné prostorové celky odlišné formou, funkcí, významem, polohou, tj. např. náves, ucelená skupina nových rodinných domů, středisko zemědělské výroby atd. Každý z těchto celků má osobitý ráz, vlastní architekturu i prostorové uspořádání. Toto přirozené členění zástavby je významné z hlediska organizace zastavěného území, architektonického řešení, kulturních hodnot, kvality prostředí atd. Tyto celky by měly být základem potřebného členění intravilánu při řešení otázek obnovy a rozvoje a zpracování územního plánu (Knopp a kol., 1994).

Nová vesnická zástavba se ve svém stavebním utváření většinou od staré vesnice značně liší. Často jsou to monofunkční obytná území, která se rozlézají do volné krajiny, aniž by brala ohled na přírodní a topografické podmínky (Aulig a Klingberg, 1991). Klasická (tradiční) podoba venkova je na mnoha místech v důsledku dějinných událostí značně

pozměněna a často ji dnes spíše jen tušíme. Neutěšený stav hospodaření v krajině, špatná dostupnost některých obcí, vylidňování apod. jsou často opakovanými faktory ohrožující existenci skutečného venkova. Mezi již méně zmiňované problémy současnosti patří ohrožení a znehodnocení některých charakteristických znaků venkovského prostředí, ve svém důsledku vedoucí k negativním změnám v celkovém uspořádání a tedy i k narušení představy o podobě opravdového venkova. Cit pro pochopení míry lidského zásahu se na venkově projevuje v: uměřenosti staveb v prostoru, ideálně zvolených proporcích a především v respektování svébytnosti nově obývaného místa (Štenclová a kol., 2005).

Knopp a kol. (1994) uvádějí, že i přes radikální změny si zachovává současná vesnická zástavba původní specifické prvky. Jsou to: menší objemové měřítko staveb i zástavby jako celku, převažující podíl individuální zástavby, vyšší podíl zahrad a jiných nezastavěných ploch, často ještě regionální osobitost celkového urbanistického uspořádání, většinou přímá návaznost na krajinu a množství přírodních prvků v zastavěném území, relativně příznivé hygienické podmínky (ovzduší, voda, klid). Vedle toho má současná vesnice i mnoho charakteristických negativních znaků: snížená úroveň dopravní a technické obsluhy, často nedostatečné občanské vybavení, chátrání některých historických objektů a objektů lidového stavitelství, výstavba nových rodinných domů na volných plochách jejich obvodu při malém využívání volných pozemků uvnitř obce, znesnadněný kontakt s krajinou v úrodných oblastech, kde je půda integrovaná do velkých honů, celková degradace ekologické a estetické kvality krajiny, zemědělská doprava a často i zápach z velkokapacitních objektů živočišné výroby, znehodnocující obytné prostředí, imise z lokálních topenišť ve spojení s inverzí znehodnocující životní prostředí vesnic v údolních polohách, zahrádkové osady, zřizované hlavně v dosahu větších měst, s chatkami nevhodných proporcí a nejednotného vzhledu, často navazující přímo na zástavbu a znehodnocující obraz vesnice.

Dle Perlína a Hupkové (2010) se však český venkov potýká s jinou, neméně závažnou hrozbou – proměnou věkové struktury populace. V důsledku nízkého počtu narozených dětí a prodlužující se naděje dožití se stále zvyšuje podíl nejstarších obyvatel na venkově a vesnice tzv. stárnou.

4.4 Historický vývoj osídlování jižních Čech

Z 10. století, kdy probíhal proces vytváření českého státu, máme o situaci v jižních Čechách jen velmi skromné a nejasné zprávy (Kuthan, 1977).

Voděra a Škabrada (1986) uvádějí, že teprve třinácté století začíná intenzivněji rozrušovat přírodní hegemonitu jihočeského prostoru a v kontextu s obecným nástupem středověké kolonizace, jak vnitřní tak vnější, dochází k sídelnímu naplňování celé jihočeské kotliny.

Podle Voděry a Škabrady (1986) se 15. století do obrazu jihočeské sídelní sítě zapsalo retardačním způsobem a přispělo ke zmenšení počtu vesnických sídel. Období husitských válek předznamenalo pro celou naši oblast důležitý předěl – pozvolný přechod od horečného zakládání obcí k jejich selekci.

Obklopeny pásmy hor a pahorkatin porostlých lesy, které se často udržely alespoň v menší míře dodnes, byly jižní Čechy v rámci středověkého státu do jisté míry svébytnou a do sebe obrácenou končinou se specifickými rysy historického vývoje. Zejména v raném středověku hrál horsko – lesní systém, lemující český jih, významnou dělicí úlohu. V tomto rámci se vyhranilo i správní uspořádání. Dva jihočeské kraje – Prácheňský a Bechyňský – se v 15. století zformovaly do rozlohy, v níž až na dílčí a nevelké změny přetrvaly po dlouhá staletí (Kuthan, 1977).

Třicetiletá válka přinesla, tak jako v jiných částech Čech, obrovské ztráty. Řada zpustlých vesnic byla dosídlena německy mluvícími osadníky, čímž došlo k posunu národnostní hranice směrem do vnitrozemí. Mnohé vesnice již nenabývaly takové výstavnosti, jakou měly před třicetiletou válkou (Pešta, 2004).

Podle Voděry a Škabrady (1986) v období 16. století vzniklo nezvykle málo nových zemědělských vsí. A podle autorů stejně tak málo aktivní pro vývoj sítě osídlení v jižních Čechách bylo 17. a první dvě třetiny 18. století.

Od 80. let 18. století zaznamenáváme nástup silné stavební vlny na vesnicích a českém jihu zejména. Obecněji je přistupováno k nové zděné výstavbě. Tak teprve v této době je napojena kontinuita kamenné a zděné stavby, která v jihočeském regionu zakořenila (Voděra a Škabrada, 1986). Dále uvádějí, že to znamená základní obrat v utváření obrazu sídel, ale i

celé jihočeské krajiny, která se proměnila v mozaiku bělostných hmot nových domů na pozadí čerstvé zeleně se zrcadly rybníků, odrážejících ve svých hladinách tuto novou kvalitu.

Touto proměnou rovněž končí pestrý tok událostí, které formovaly strukturu sídel jihočeské oblasti (Voděra a Škabrada, 1986).

V rámci jižních Čech uvádí Pešta (2004), že novodobá venkovská zástavba se přes některé negativní projevy (zejména import módních „bavorských“ či „amerických domků“) chová k tradiční zástavbě vesnic přece jenom ohleduplněji, než předchozí zástavba z doby socialismu. Stinnou stránkou nejnovějšího vývoje jsou někdy až příliš razantní zásahy do venkovských staveb, vyvolané přemrštěnými nároky na jejich exploataci, spojené s použitím nevhodných moderních stavebních materiálů. Bohužel případy takto „přerekonstruovaných“ domů se v poslední době objevují i v nejcennějších jihočeských vesnicích (Holašovice, Zbudov).

4.5 Půdorysné uspořádání venkovských sídel

Nejcharakterističtějším znakem vesnického sídla je jeho půdorys, který je vytvářen vzájemnou polohou a uspořádáním jednotlivých staveb. Nevznikal nahodile, ale první obyvatelé vesnice jej citlivě vytvářeli s ohledem na síť zemských cest, povrch krajiny, průběh vodních toků a také s ohledem na své společenské postavení, způsob hospodaření a rozdělení pozemků (Langer a Vařeka, 1983).

Vzhledem k velmi složitému historickému vývoji se dá jen velmi obtížně definovat nějaké územní rozšíření půdorysných tvarů obcí. Poměrná pestrost půdorysných tvarů obcí i v některých dílčích oblastech našeho státu vyplývá z vlivu postupujících vln kolonizačních, které různě zasáhly všechny oblasti našeho státu. Stejně významně byl půdorys obcí ovlivňován i přizpůsobením se výstavby terénu a rozličnosti půdorysných tvarů přispěla i pozdější neplánovitost a zmatek v další výstavbě vesnic (zastavování návší, příjezdových cest, spekulace se stavebními místy atd.). Vedle obcí nověji založených vykazují však značné půdorysné obměny i nejstarší naše vesnice. Vyhraněný a jednotný půdorysný typ můžeme sledovat pouze v čistě kolonizačních oblastech našeho pohraničí (Štěpánek a Mareček, 1958).

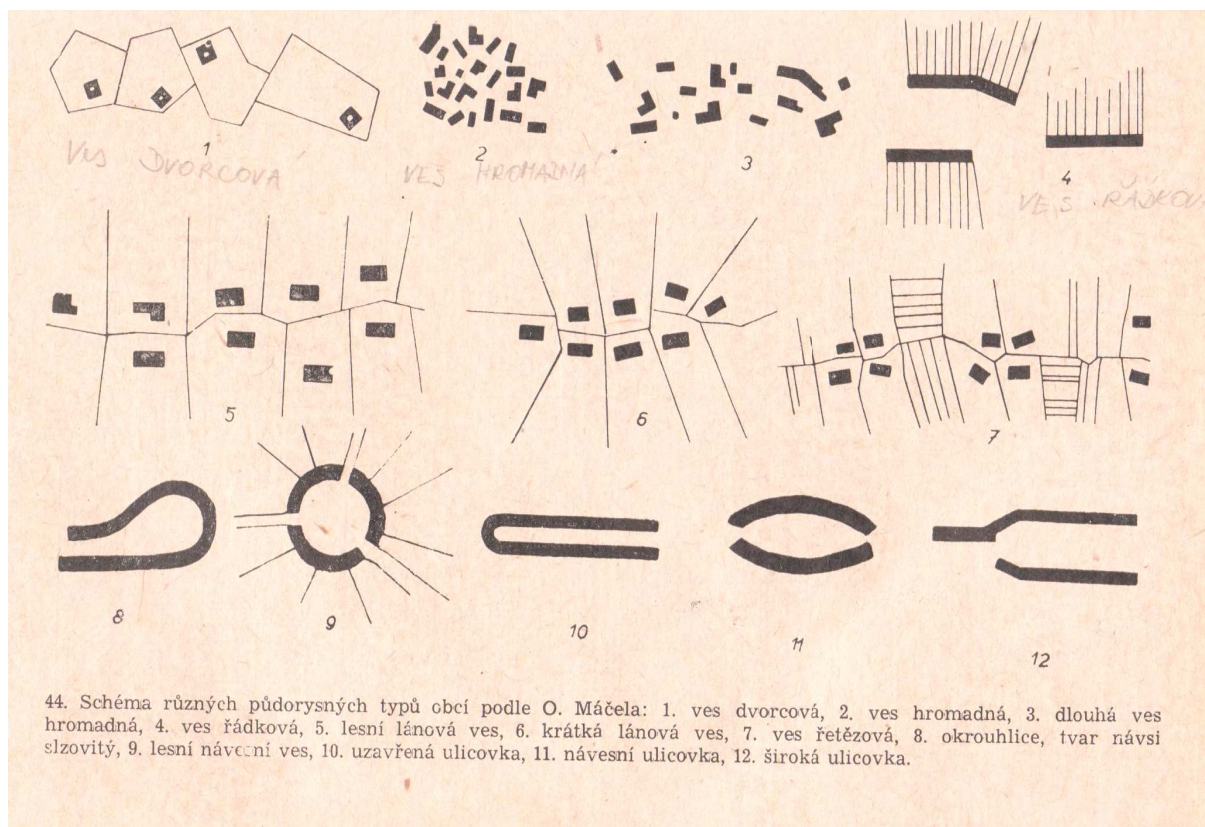
V uspořádání našich vesnic převládají koncentrované formy zástavby s návěsním či ulicovým řešením historického jádra. To vytváří typické malebné prostory, zejména v kombinaci s přírodními prvky, a obsahuje často objekty lidové architektury jako

reprezentantu regionální kultury stavění. Na relativně malé ploše státu je soustředěna bohatost urbanistických a architektonických forem historické výstavby (Sýkora, 1998).

Podle Škabradý (1999) vrcholně středověká dosídlovací vlna ve 13. - 14. století byla do té míry intenzivní a úspěšná, že jí vytvořený sídelní systém včetně struktury půdorysů vesnic (a mnohdy zřejmě i sestavy objektů v usedlostech a dokonce i základního půdorysu domu) přežíval i při častém fyzickém obměňování staveb vlastně až do současnosti. Dá se proto zodpovědně říci, že půdorysný základ značné části našich vesnic má dosud středověký původ.

Löw a Míchal (2003) uvádějí 7 typů sídel s příslušnými plužinami: vsi návesní a návesní silnicovky s plužinovou traťovou, příp. nepravou traťovou, lesní návesní vsi a okrouhlice s plužinou záhumenicovou, vsi silniční a ulicovky s plužinou traťovou, někdy i délkovou, vsi hromadné s nepravou traťovou nebo úsekovou plužinou, vsi řadové (lesní lánové, krátké řadové, mladé řadové) s plužinou záhumenicovou, u krátkých délkovou, valašské a goralské řadové či řetězové vsi s plužinou dělených záhumenic či úsekovou, osamělé dvorce a sedliště (paseky, lazy, kopanice) s plužinou úsekovou.

Půdorys vesnice není jen jejím vnějším obrazem, ale zároveň vyjadřuje i požadavek člověka žít pospolitě (Langer a Vařeka, 1983).

Obr. č. 1 Schéma různých půdorysných typů obcí (Mareček a Štěpánek, 1958).

4.5.1 Půdorysné uspořádání sídel jižních Čech

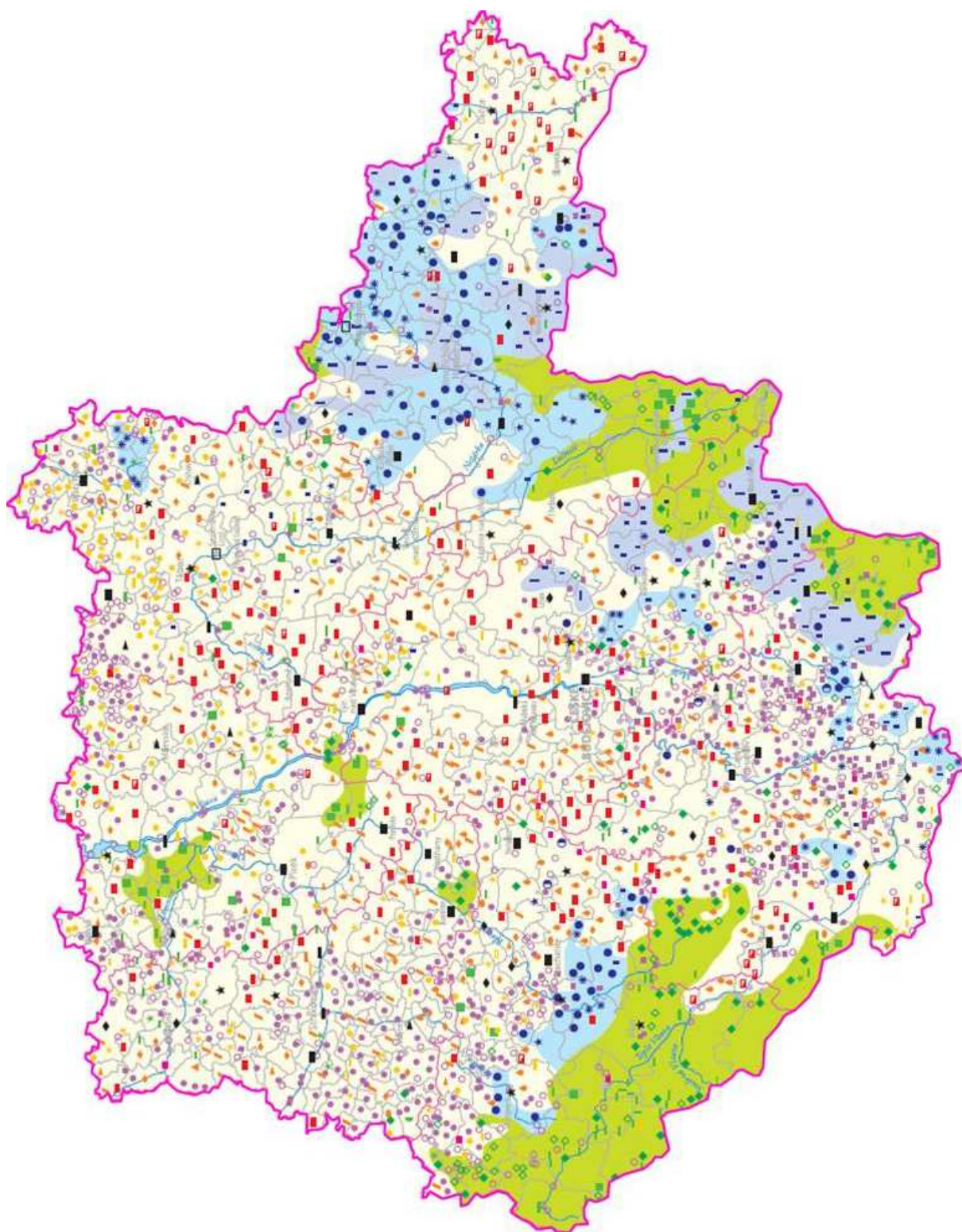
Co se týče jižních Čech dle Škabradý (1999) se osídlení oblasti také dotvořilo, včetně půdorysů většiny vesnic, již ve středověku. Ve starším sídelním území převažují vesnice návsní spíše nepravidelné, zatímco pravidelné obdélné i radiální leží spíše tam, kde se osidlovalo do zalesněného terénu. V jižních a jihovýchodních krajových částech oblasti existuje více „kolonizačních“ půdorysů lánového typu, většinou drobných i větších návsních a také údolních s volným řazením usedlostí po jednom nebo obou březích potoka.

V jihočeském sídelním okruhu se rozvinula obdobně jako v jiných oblastech státu celá paleta strukturálních forem vesnických útvarů a celá jejich vývojově a časově podmíněná řada variant. Přesto však si jihočeská krajina, kopcovitá, ale zejména ona typická rovinná, vytvořila své výrazové specifikum, jemuž se může přiblížit pouze snad oblast západních Čech (Voděra a Škabrada, 1986).

Langhammerová (2011) uvádí, že v jižních Čechách najdeme v souladu s terénem a způsobem osídlování krajiny v minulosti prakticky všechny základní typy usedlostí i jejich uspořádání v celku. V šumavských horách a někdy i v návazných podhorských oblastech se

vyskytují typy usedlostí, které víc než jiné odrážejí kopcovitý ráz krajiny. Vedle unikátních, ryze alpských statků při hranicích, kde se účelově kryjí hospodářské a obytné části usedlosti pod jednou rozměrnou střechou, to jsou pro horské oblasti Čech typické sídelní útvary rozptýlené, kde je separátně postaven obytný dům s chlévem, vedle stodola, kůlny a podobně. Stejně tak obec samotná má charakter volného uskupení usedlostí bez výrazné dominanty návsi a či jinak výrazného centra obce. Avšak v již zmíněných oblastech pahorkatin jsou v obcích obvyklá i uskupení orientovaná štítem k návsi, částečně volně rozmístěná na dalších parcelách nebo podél přístupových komunikací, ve stylu ulicové zástavby, kdy na sebe usedlosti navazují v řadě kolem silnice či cesty. Autorka dále uvádí, že nejvýraznější a pro řadu jihočeských lokalit příznačné jsou obce typu okruhlic, tedy obce cíleně vystavěné v pomyslném kruhu hlavních statků kolem návsi, obvykle svědčící o jednotném, mnohde středověkém systému obcí kolonizačních. Zde jsou v prvním plánu kolem návsi s kostelem, kapličkou, rybníčkem, usazeny největší statky, uzavřené do celku dvora s vraty a štíty obrácenými do návsi.

Je specifikum jižních Čech, že právě zde převládají návesní vsi s návesními prostory všech půdorysných modifikací (Voděra a Škabrada, 1986).

Obr. č. 2 Mapa půdorysných typů sídel v Jihočeském kraji (Atlas krajiny České republiky, 2009).

Dle Frolece a Vařeky (1983) základním kritériem při vymezování sídelních typů je půdorys. Rozeznáváme pravidelné formy soustředěné (silniční ves, ulicová vesnice, řádková ves, návesní silnicovka, návesní vesnice, lesní návesní ves), pravidelné formy uvolněné (krátká řadová ves, lesní lánová ves, valašská řadová nebo řetězová ves) a formy přírodní (hromadná ves, sedliště, víska, dvorcová ves).

4.5.2 Shlukové nebo hromadné vsi

Pokládají se za jeden z nejstarších typů skladby vsí. (Voděra a Škabrada, 1986). Podle Staňkové a spol. (2005) jsou charakteristické víceméně náhodným řazením jednotlivých domů a usedlostí, bez jasné koncepce skladby a bez nějakého jednotícího a organizujícího elementu, jakým může být náves, cesta, průjezdní komunikace atd. Většinou jde o takovou skladbu, kdy jednotlivé prvky skladby – usedlosti či jednotlivé domy – jsou od sebe odděleny vlastním plotem či pevnějším hrazením.

Florece a Vařeka (1983) tvrdí, že domy jsou seskupeny bez zřetelného plánu, často velmi nepravidelné. Jsou to většinou nepravidelné osady. Vyskytují se převážně v horských oblastech. K jejich vzniku docházelo vlivem nerovného terénu, v důsledku bezplánovitého přílivu a usazování osadníků v neobydlených oblastech, vývojem z původních sedlišť.

Voděra a Škabrada (1986) definují základní znaky: Nepravidelná vzájemná vazba jednotlivých usedlostí, sídlo bez výraznějšího centrálního prostoru či jednotící páteře, jíž byla obvykle cesta, v půdorysu figuruje soustava nepravidelných, zbylými prostory vedených cest. Rovněž plužina nemá zřetelnou vazbu na organizaci sídla.

Podle Langera a Vařeky (1983) vznikaly bez zřetelného plánu v pozdním středověku nebo novodobou kolonizací někdejšího lesního území (Českomoravská vrchovina, Šumava). Hromadný půdorys mají místy i horské valašské paseky a slovenské kopanice či lazy. Druhotně docházelo k vývoji hromadného půdorysu u návesních vsí zastavením návsi domky.

Tento typ vesnic obvyklý v románské době prakticky zanikl, je však dochován u pozdně středověkých založení na táhlých svazích středohor a příznačný pro novověkou kolonizaci lesních komplexů (Löw a Míchal, 2003).

Obr. č. 3 a 4 Příklady hromadné vsi (Florenc a Vařeka, 1983)

4.5.3 Návesní vsi

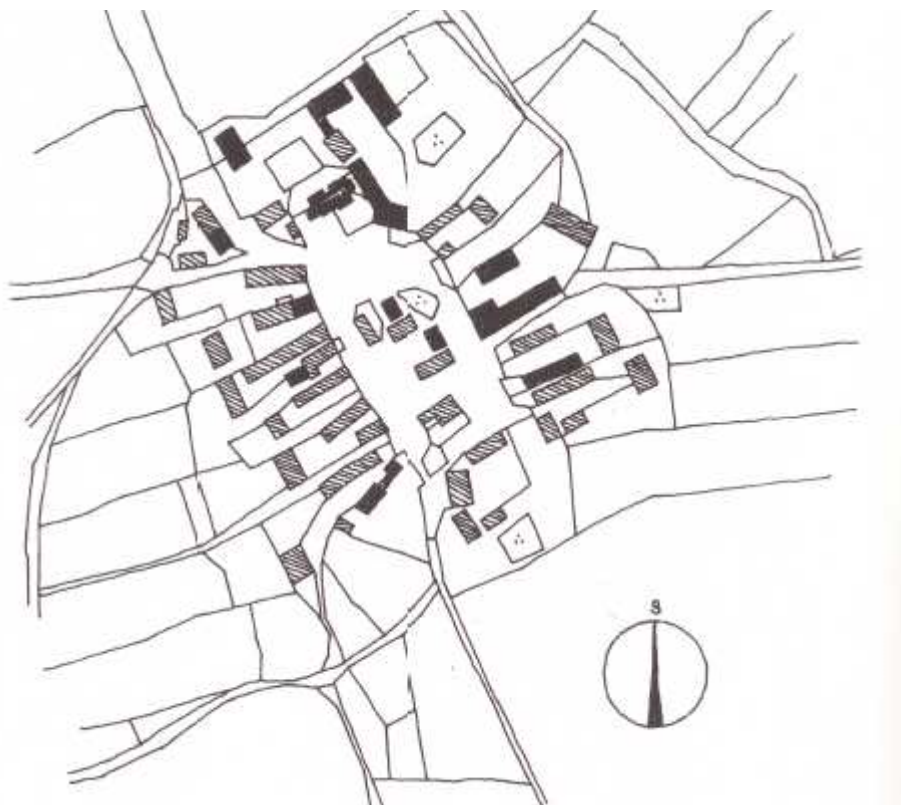
Podstatným znakem jejich půdorysu je více nebo méně uzavřená návěs, do níž se zpravidla sbíhají všechny cesty. Návěs bývá zastavěna veřejnými budovami, domy, někde bývá i protipožární rybník. Tvar návěsi je různý (nejčastěji trojúhelníkový a pravouhlý, méně často nepravidelný). Návěs měla kdysi významné místo v hospodářském a společenském životě obyvatel vesnice (Florenc a Vařeka, 1983). Tyto půdorysy mají nejbližší k soudobému vysazování měst a městeček (Škabrada, 1999).

Pravidelné půdorysy jsou podle Staňkové a spol. (2005) již dokladem plánovitého, záměrného založení či dokonce vyměření vsi “na zelené louce“. Nejcharakterističtějším reprezentantem této skupiny jsou vsi návěsní, jejichž hlavním společným jmenovatelem je uskupení všech usedlostí okolo ústředního volného prostoru – návěsi, která v minulosti sloužila jako společná pastvina.

Typ návěsní (vesnice s návěsí tvaru n-uhelníka, tj. čtverce, obdélníka, lichoběžníka, trojúhelníka, dále s návěsí okrouhlého, oválného, protáhlého nebo nepravidelného tvaru) je

jeden z nejrozšířenějších a setkáváme se s ním téměř na celém našem státním území s výjimkou pohraničních hor a Karpat. Z různých tvarů návsi je zvláště zajímavá návěs okrouhlého nebo oválného tvaru, která se donedávna pokládala za ryze slovanskou formu. Návěs vznikla s největší pravděpodobností v období rozvinutého feudalismu a stala se u nás nejoblíbenější formou vesnického půdorysu (Langer a Vařeka, 1983).

Voděra a Škabrada (1986) také považují vesnice návěsní za nejrozšířenější typy vsí.

Obr. č. 5 Příklad návěsní vsi (Florec a Vařeka, 1983)

4.5.4 Silniční, ulicové vsi

Organizační páteří těchto sídel je průběžná komunikace, která se v prostoru obce rozšíří ve víceméně pravidelnou širokou ulici, vytvářející veřejný prostor, do kterého jsou všechny usedlosti orientovány nejčastěji svojí průčelní stranou. U těchto vsí, příslušejících nejstaršímu období (konec 11. a 12. stol.), nacházíme vesměs průběh front usedlostí nepravidelný – stejně jako šířka návsi je proměnná. Největší dimenze dosahuje nejčastěji uprostřed a půdorys lze charakterizovat jako tzv. vřetenovku. Svým výskytem jsou vázány na staré sídelní území v nižších polohách. Plužina obvykle navazuje v oblasti vlastního sídla na jednotlivé usedlosti a má charakter úsekový nebo traťový (Voděra a Škabrada, 1986).

Forma ulicových vsí byla při zakládání vesnických sídel velice oblíbená, a proto se s ní setkáváme v řadě časových období. Charakteristickým znakem starších forem je zmíněná nepravidelnost, relativní krátkost a typ plužiny. Obec pak je položena zhruba uprostřed katastru. To platí i o pravidelných, již kolonizačních krátkých ulicovkách, které se od první skupiny liší jasnější pravidelností a přímočarým průběhem protiležících návesních front. (Voděra a Škabrada, 1986).

U ulicových vsí jsou domy seřazeny po obou stranách komunikace, která má jen místní význam (dálková cesta zpravidla prochází napříč osadou nebo po jejím okraji). Vesnice může být na jednom nebo obou koncích uzavřena (Frolec a Vařeka, 1983).

Oba typy, silniční vsi i krátké ulicovky, nesou jednoznačně charakter záměrného založení a organizování zástavby (Voděra a Škabrada, 1986).

Typ ulicový či silniční s těsnější pravidelnou nebo s volnější méně pravidelnou a mezerovitou zástavbou pokládají sídelní zeměpisci za mladší než typ návesní vsi. Odlišují se především tvarem, daným komunikačními liniemi. Domy těchto vesnic jsou obvykle seřazeny těsně vedle sebe, méně často volněji, obvykle po obou stranách cesty nebo silnice (Langer a Vařeka, 1983).

Jestliže obě řady domů jsou od sebe tak vzdáleny, že prostor mezi nimi lze považovat za náves, jde o typ návesní ulicovky, případně silnicovky (Langer a Vařeka, 1983).

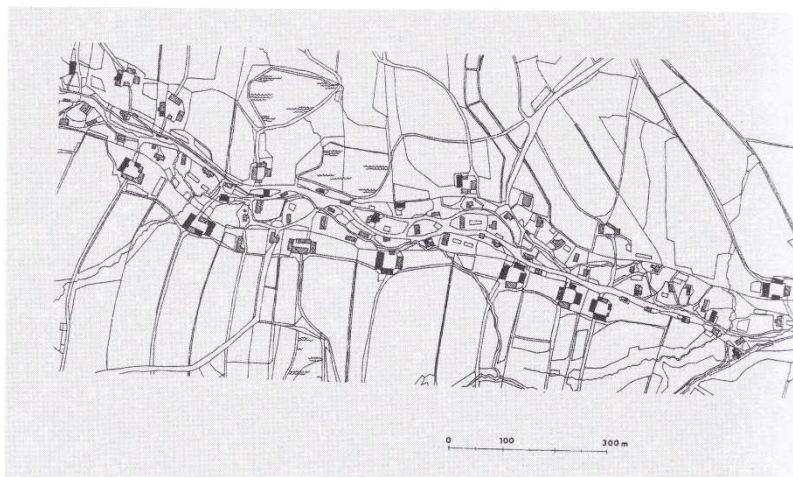
Obr. č. 6 Příklad návesní silnicovky (Florece a Vařeka, 1983)

4.5.5 Lánové vsi

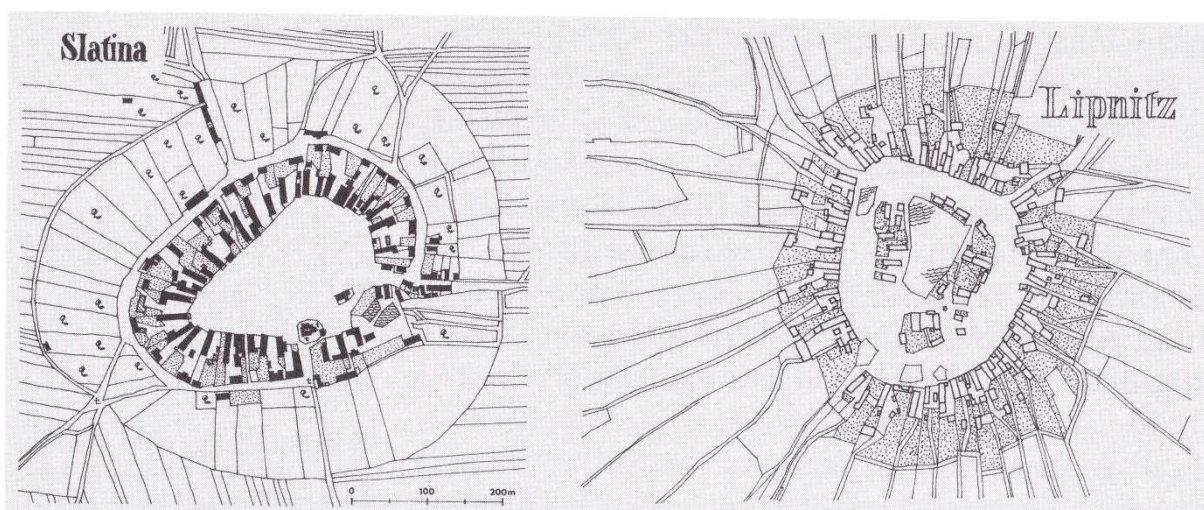
Základním znakem lánové vsi je velikost tohoto sídelného útvaru, kdy obec údolím prostupuje celou plochou katastru a jednotlivá pole – lány procházejí v příčném směru vzhůru od strání na boční linii katastrálního území. Vlastní zástavba tvoří souvislé fronty, ale jde o volné, řetězové zastavění, ve kterém jsou usedlosti volně situovány na svém pozemku poblíž komunikační páteře a vodoteče. Celá koncepce zástavby a sídla odpovídá postupnému osídlování proti toku vodoteče – založení tudíž není jednorázovým lokačním podnikem, jako tomu bylo u ostatních půdorysných typů (Voděra a Škabrada, 1986).

Rozlišujeme údolní lánové vesnice, kdy podle Škabrady (1999) vesnice tohoto typu vlastně nemají návěs – jejich usedlosti vymezují jakýsi dlouhý prostor podél potoka, a záleží jenom na šířce lánových pruhů, vzdálenosti obou protějších řad a morfologii terénu, zda se výsledný dojem může blížit pocitu alespoň zčásti uzavřeného prostoru. U radiální (lesní) lánové vsi Škabrada (1999) uvádí, že současné uplatnění jednoduchého lánového principu parcelace a vytvoření přehledného a relativně uzavřeného společného návěsního prostoru umožňovalo jednoduché radiální, paprscité schéma uspořádání usedlostí, resp. lánových pruhů. Rovněž je zřejmé, že takovéto schéma bylo možné relativně snadno vytyčit i v obtížných podmínkách, tzn. v nepřehledných až neprůchodných místech, zejména v lese. Není proto náhodné, že toto schéma nalzáme často u obcí, v jejichž názvu se zachoval náznak jejich zakládání v zalesněném místě, tedy zejména u vesnic, nazývaných Žďár.

Tento půdorysný typ vesnického sídla je podle Staňkové a kol. (2005) charakteristický pro pozdní středověkou fázi osídlování, především podhorských a horských pohraničních oblastí.

Obr. č. 7 Příklad údolní lánové vsi (Škabrada, 1999)

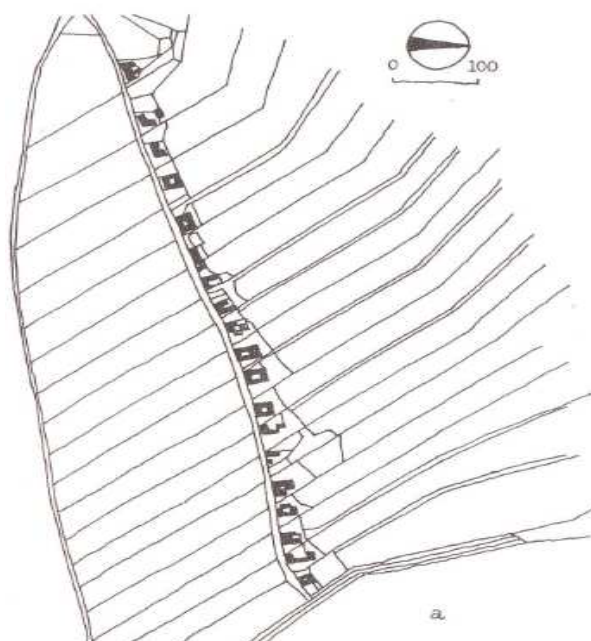
Obr. č. 8 a 9 Příklady lesních lánových vsí (Škabrada, 1999)

4.5.6 Řadové vsi

Na rozdíl od soustředěných typů vznikaly řadové vesnice v tzv. mladém lesním území (částečně severozápadní, dále severní a severovýchodní Čechy, severní Morava, část Českomoravské vrchoviny, Karpaty). Skládají se obvykle ze dvou, vzácněji z jedné řady usedlostí, volně seřazených v menších či větších vzdálenostech podél potoka a cesty. Tento půdorys, který má řadu obměn, souvisí se záhumenicovou plužinou, táhnoucí se v jednom celku za humny usedlosti. Nejstarší řadové vsi, probíhající celým katastrálním územím (tzv. lesní lánové vsi), k nám pronikaly s velkou kolonizací po r. 1200. Menší řadové vsi s drobnějšími usedlostmi byly v českých zemích zakládány od 16. stol. v odlehlejších krajích. Vznikaly také přidělení panské půdy zvláště v 17. a 18. stol. Na Valašsku, Těšínsku a

severozápadním Slovensku byl místy v důsledku dědického dělení usedlostí půdorys řadové vsi proměněn v hromadný, přistavováním nových obytných a hospodářských stavení uvnitř společenského dvora (Langer a Vařeka, 1983).

Podle Frolece a Vařeky (1983) u řadových vsí stavení stojí v určitých vzdálenostech od sebe. V rovinnatém terénu jsou stavěny téměř lineárně, v horách se přizpůsobují krajinné konfiguraci údolí nebo potoka. Řadové vsi mají několik variant (lesní lánová ves, krátká řadová ves).

Obr. č. 10 Příklad řadové vsi (Florece a Vařeka, 1983)

4.6 *Plužiny*

Za základní jev vypovídající o uspořádání druhotné struktury hran a linií v krajině je možno brát typ plužiny jednotlivých sídel. Přestože je dnes tato historická a po mnoho staletí stabilní struktura uspořádání bezlesé krajiny často významně setřena kolektivizací a pozemkovými úpravami, je možné její základy stále v dnešní krajině vystopovat (Löw a Míchal, 2003).

V přímé vazbě na půdorysnou organizaci vlastního sídla byla často osnována i organizace plužiny – alespoň v nejbližším okolí (tzv. místní trať), která byla vázaná (nedošlo-li k pozdější výstavbě dalších pořadí domů za humny) na jednotlivé usedlosti (Voděra a Škabrada, 1986).

Plužina představuje vyživovací základnu rolnického sídla. Počítají se k ní zpravidla jen ty části hospodářské plochy, které byly soukromým vlastnictvím (polnosti, lesy jen tam, kde byly zahrnuty v souvislé parcelované ploše polí). K plužinám nepatřily tzv. občiny (louky, pastviny, obecní lesy). Plužina vykazuje různé typy podle toho, jak je v ní rozdělena pozemková držba jednotlivých usedlostí a podle toho, v jakém terénu se rozkládá. Plužina podléhá častým změnám. Lze u ní pozorovat tvary pravidelné, ukazující na plánovitý vznik a vývoj, a tvary nepravidelné, svědčící o samovolném vývoji. Při typologické klasifikaci (úseková plužina, plužina dělených úseků, traťová plužina, délková plužina, záhumenicová plužina, scelená plužina) rozhoduje o charakteru plužiny především plužina selská, tj. rolnické polnosti a jejich rozvržení (Florece a Vařeka, 1983).

Löw a Míchal (2003) rozlišují tyto základní druhy plužin u nás: úseková, nepravá traťová, traťová, délková, záhumenicová a dominikální. Z hlediska krajinářské (ekologické a estetické) interpretace je možno rozdělit plužiny na tyto základní skupiny: plužina úseková, plužina traťová a nepravá traťová, plužina délková a záhumenicová.

4.6.1 Úseková plužina

Vznikla patrně prvotním mýcením lesů a vlivem křížové orby. Sedlák má pozemky v několika úsecích. Úseky plužiny jsou různé velikosti a různých tvarů, podle původního reliéfu. Tato plužina byla nejstarším způsobem organizace v staré sídelní oblasti. Úseková plužina je však rovněž typická i pro nejmladší, rozptýlené osídlení, kde je dána složitým reliéfem a vhodností pozemků pro orbu (Löw a Míchal, 2003).

V úsekové plužině se podle Florece a Vařeky (1983) polnosti dělí v nepravidelné, zpravidla malé úseky nestejně velikosti i nestejného tvaru. Rozšíření jednotlivých úseků v katastru je zcela nepravidelné. Jednomu vlastníkovi patří zpravidla několik takových kusů polí. Značná tvarová nepravidelnost je podmíněna i nerovným terénem, kde se vyskytují. Plužina dělených úseků vznikla rovnoběžným parcelováním úseků. Plužina scelených úseků se vyskytovala především u osamělých dvorců. Plužina byla scelená do větších úseků a každý dvůr stál uprostřed svých pozemků.

4.6.2 Plužina traťová

Traťová plužina se skládá z velkých a pravidelných tratí rozdělených na rovnoběžné polní pásy dosahující značné délky. Trati nemusí být stejně velké. Pozemková držba každého

starousedlíka je rozdělena do všech tratí. Při vymezení tratí se dbalo na to, aby půda byla stejné jakosti (Frolec a Vařeka, 1983).

Je typickou plužinou vrcholně středověké kolonizace, reagující na trojpolní systém. Je tvořena tratěmi zhruba stejné velikosti a sedlák má v každé trati kousek (Löw a Míchal, 2003).

4.6.3 Nepravá traťová plužina

Je původně starou plužinou úsekovou, druhotně přizpůsobenou trojpolnímu systému. Sedlák zde má pozemky ve všech tratích. Tato plužina byla nejtypičtější pro starou sídelní oblast (Löw a Míchal, 2003).

Malá traťová plužina (nepravá) se skládá z velkých rovnoběžně dělených úseků, připomínajících pravidelné tratě. Liší se však menším rozsahem, menší tvarovou pravidelností a také rozdělením pozemkové držby, které není provedeno důsledně podle systému pravých tratí. Malá traťová plužina vznikla druhotným dělením velkých úseků (Frolec a Vařeka, 1983).

4.6.4 Plužina délková

Tvoří přechod mezi traťovou a záhumenicovou, pozemky se výrazně koncentrují v pásích za humny. Je typická pro středověkou kolonizaci okrajů mladého sídelního území s horšími, stále však ve středověku obdělávatelnými polohami. Sedlák má pozemky koncentrované v jednom pásu (Löw a Míchal, 2003).

Délková plužina v zásadě zachovává rozdělení traťové plužiny, rozdíl spočívá v tom, že velká část pozemků je soustředěna do záhumenicových pásů přiléhajících k jednotlivým rolnickým dvorům. Pásky těchto tratí sahají často až k hranicím katastru (Frolec a Vařeka, 1983).

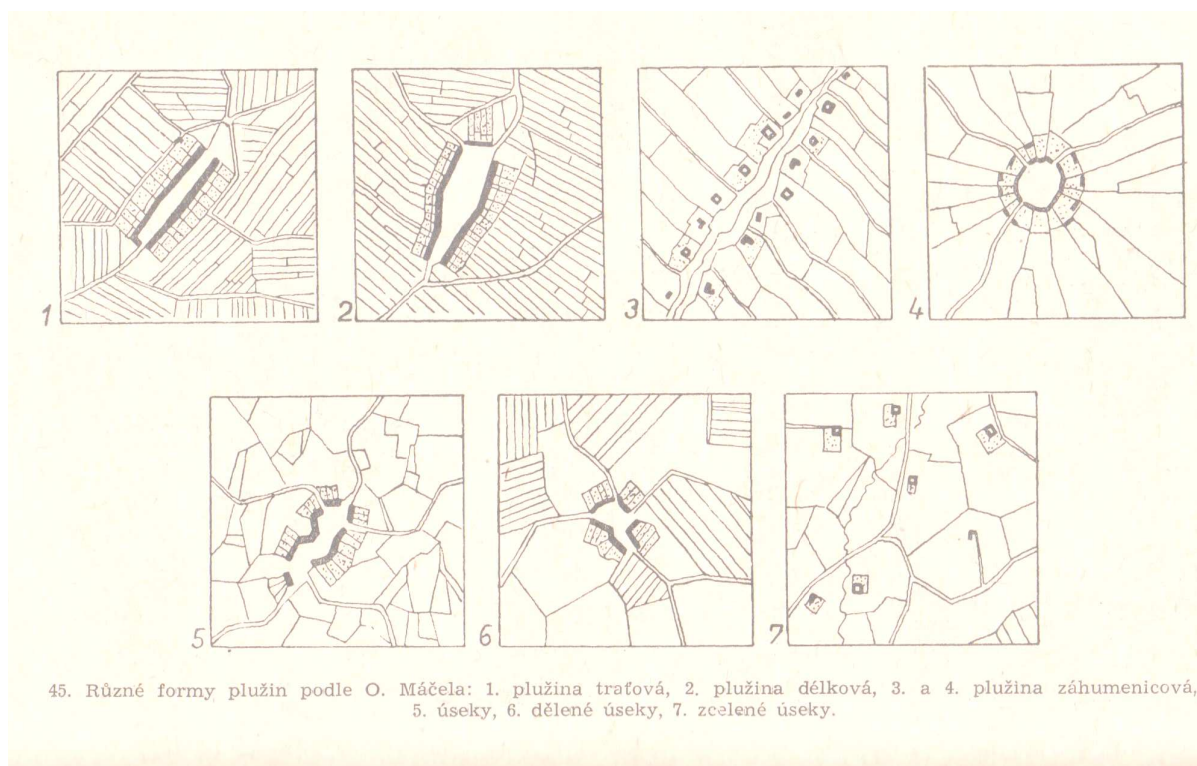
4.6.5 Plužina záhumenicová

Je plužina typická pro mladé sídelní území, signalizuje pozdní středověkou a pozdější novověkou kolonizaci. Sedlák má veškeré pozemky za humny v jednom pásu (Löw a Míchal, 2003).

U záhumenicové plužiny pozemky náležejí k jednotlivým rolnickým dvorům, táhnou se za usedlostí na hranice katastru (Frolec a Vařeka, 1983).

4.6.6 Plužina dominikální

Je panská půda druhotně rozdělená. Vyskytuje se výjimečně jako zbytek druhotného členění bývalého velkostatku (Löw a Míchal, 2003).

Obr. č. 11 Různé formy plužin (Štěpánek a Mareček, 1958).

4.7 Kompozice krajiny

Estetické hodnoty krajiny jsou dány především jejími fyzickými vlastnostmi, čili zrakem vnímanou vnější formou (vzhledem). Kompozice jako syntéza vizuálně postižitelných krajinných složek je objektivní estetickou charakteristikou. Znamená skladbu (sestavu) jednoduchých prvků v prostoru. V krajinném plánování je většinou kompozice prostředkem organizace prostorové formy, vedoucí k začlenění díla do krajiny a harmonizaci krajiny samotné. Cílem je dosažení souladu mezi užitnou a estetickou funkcí krajiny nebo její složky (Sklenička, 2003).

Kompozice vyjadřuje světový názor, je historicky proměnná a podmíněná tradicí. Zahradně architektonická a krajinářská kompozice má některé zvláštnosti, kterými se specifikuje mezi ostatními obory výtvarného umění. Její pozorovatel do ní přímo vstupuje, a stává se tak její přímou součástí, takže při jejím vnímání může mít mnoho dalších vjemů a zážitků. Zahrada, park i krajina nejsou zpravidla pouze jediným obrazem – kompozicí, ale

vždy jejich vzájemně návaznou sestavou. Proto zde vystupuje další výtvarný fenomén, kterým jsou vzájemné vztahy jednotlivých dílčích kompozic a jejich řazení, což samo o sobě představuje další úroveň kompozičního řešení. Zahradně-architektonická a krajinářská kompozice pracuje s proměnlivými přírodními prvky, takže vedle obecně platné historické proměnlivosti se u ní velmi podstatně projevuje i proměnlivost biologická, s výrazným dopadem do oblasti forem její obnovy a do dlouhodobé proměnlivosti jejího estetického účinku. Zcela zásadním a specifickým rysem této kompozice je nutnost respektování jednoty obsahu a formy jejího pojetí, projevující se zejména ve vztahu funkce (výtvarného a uživatelského obsahu – ducha) a sortimentální skladby porostů (Mareček, 2004).

Faktory určujícími krajinnou kompozici jsou podle Skleničky (2003) především účel krajinných opatření, forma krajinných opatření, motiv, prostředí, estetické kritérium, technické možnosti a ekonomické kritérium. Krajinná kompozice může být rozkládána na estetické prvky, které se skládají ze dvou prvků psychologických (délka, šířka, tvar, druh dřeviny, ...). Vzájemně srovnatelné dvojice jsou po následné syntéze základem estetického soudu.

4.8 Venkovská zeleň

Pro tradiční obraz vesnických sídel je ve stejné míře jako zástavba důležitá i zeleň, které je proto nutné věnovat rovněž mimořádnou pozornost (Bureš a kol., 1996).

Vegetace vesnice není jen nahodilý pestrý zmatek či nepořádek rostlinných druhů z okolí, nýbrž po staletí se vytvářející zrcadlo dějin lidského vývoje a přírodních procesů (Aulig a Klingberg, 1992). Dále uvádějí, že ve starých vsích měl každý dvůr a každý dům jeden nebo více stromů, v centru vesnice byl vesnický strom a příjezdové cesty do obce byly často lemovány alejemi. Tyto stromy - pokud ještě jsou – poskytují nejen stín, filtrují prach, dávají plody nebo nabízejí živočichům potravu, odpočinek a místo k hnízdění, ale utvářejí také svou velikostí zcela rozhodným způsobem obraz místa a mají zvláštní symbolický význam. Především lípy byly vysazovány jako „ochranný strom“ blízko domu. Stromy signalizují „vítej!“ při vjezdu do dvora či při vstupu do obce.

Zeleň je nesmírně důležitou složkou venkovského prostoru. V širším smyslu slova jde o všechny porosty, tj. hospodářské plodiny, travní porosty, keře a stromy v různých seskupeních (pole, louky, pastviny, keřové pásy a stráně, aleje, hájky, větrolamy, parky, sady, domovní zahrady) a především o lesy. Tato veškerá zeleň má hospodářský význam

(zemědělské produkty, dřevní hmota), klimatický význam (ovlivňování teploty povrchu země a proudění vzduchu, výpar vody, tvorba kyslíku), vodohospodářský význam (usnadnění zásaku srážek, zpomalování tání sněhu), ekologický význam, rekreační a estetický význam (Sýkora, 1998). Podle Marečka (2004) je současný stav vesnické zeleně odrazem dlouhodobého hospodářského a společenského vývoje, velmi proměnlivé struktury venkovských sídel i jejich rovněž rozmanitého vnějšího krajinného prostředí.

Specifickým rysem vesnické zeleně je velké množství zahrad (50 – 60%, místy i 75% celkové rozlohy vesnice), mnoho přírodních prvků, které jsou součástí zastavěného území nebo na ně bezprostředně navazují (potoky, rybníky, travnaté stráně, louky, skály, les) a vcelku málo zastoupená, sadovnický ztvárněná veřejná zeleň. Obvyklé je velké množství solitérních stromů nebo skupin stromů, jejichž druhová skladba a umístění byly a místy ještě jsou pro určitou oblast typické, např. u vchodu do usedlosti, u záhumenních stodol, u hospod, kolem kováren, na návrších u kaplí nebo kostelů, far nebo škol, na konci vesnice u křížů atp. (Knopp a kol., 1994).

Zeleň na vesnici není vedlejším, ale naopak velmi významným a podstatným architektonickým prvkem, ztvárňujícím celý její prostor (Štěpánek a Mareček, 1958).

Přírodní prostředí a zeleň vesnice jsou těsně provázány s krajinou, a to z hlediska ekologie i estetiky. Respektování této skutečnosti přispívá ke zvýraznění regionální příslušnosti konkrétní vesnice. Osobitost vesnického prostředí jako celku a jeho naprostá odlišnost od prostředí města může vést k tomu, že obec bude právě pro tento kontrast vyhledávána. Z tohoto důvodu je žádoucí uchovat vedle kvalitní architektury i přírodní charakter prostředí (Knopp a kol., 1994).

4.8.1 Zeleň na návších a zeleň v ulicích

Návsi představovaly v celém dosavadním vývoji vesnice mimořádně významný prostor, v němž se promítal nejen hospodářský, ale i společenský a kulturní život obce (Mareček, 2005). Dále uvádí, že současné období, v němž se původní hospodářská funkčnost většinou zúžila na pouhý obslužný provoz, lze charakterizovat jako situaci připravenou pro realizaci velkorysých úprav návšních prostor, a to ve smyslu jejich výrazného společenského a kulturního významu.

Při návrhu dozelenění návsi vycházíme z jejich polohy a výšky a přihlížíme k dalším faktorům – jako je poloha komunikace, výšky a tvaru okolních staveb, dílčí funkční plochy na návsi (pomníček, kaplička, rozptylová plocha před obchodem, parkoviště, tržiště, atd.). Pro ozelenění návsi se používají velké ucelené travnaté plochy se skupinami listnatých stromů, keře spíše jen jako doplněk některých míst (popředí zdí) a zásadně ve skupinách. Do návsi se nehodí jehličnany, ani malé okrasné kulovité stromy (exotické druhy zeleně vůbec). Zeleň na návších nesmí být druhově i polohově „roztříštěná“ (Sýkora, 1998).

S ohledem na velmi širokou variabilitu územního utváření návěsních prostor a vzhledem k širokým možnostem jejich soudobého funkčního využití, které je závislé nejen na samostatném návěsním prostoru, ale současně i na celkovém územním uspořádání obce, na její občanské vybavenosti a na struktuře obyvatelstva, lze pro jejich úpravu stanovit pouze nejobecnější zásady: 1. respektování struktury návěsní zástavby jako základního předpokladu pro tvorbu kompozice zeleně, 2. vyjádření osobitosti návsi jako nejvýznamnějšího dokladu kontinuity minulosti a současnosti, 3. Vytvoření podmínek pro odpovídající stupeň koncentrace zájmu, a tedy i pobytu obyvatel na vesnické návsi a 4. využití některých obecně platných výtvarných principů v podmínkách vesnických návsi (Mareček, 2005).

Zeleň v ulicích je ovlivněna dopravou, vedením podzemních sítí, šířkou ulice a výškou okolní zástavby (zastínění), půdními podmínkami. Obecně se dá říci, že uliční prostředí je pro vzrostlou veřejnou zeleň problematické (málo místa, vliv solení komunikací, zastínění budov). Forma zeleně zde může být pásová, nebo bodová, přičemž minimální šířka pásu pro existenci zeleně je 1,5 m a 40 – 50 cm tloušťky ornice. Pásky, ohrožené zimním solením je vhodné ponechat pouze zatravněné, ostatní je vhodné pokrýt nízkými půdokryvnými keři v kombinaci se stromy. Stromy nesmějí stínit zahrádkám, ani bytům – měly by proto mít spíš užší pyramidální tvar. (Nebo být sázeny v rozšíření ulic, v rozptylových plochách před veřejnými budovami, apod.). Osázení ulice může být jednostranné, nebo oboustranné, může být též vypuštěno, jestliže v ulici působí dostatečně vzrostlá soukromá zeleň ze zahrad okolních domů (Sýkora, 1998).

Současný stav uliční zeleně ve venkovských sídlech je třeba hodnotit v průměru jako neuspokojivý, protože většinou neodpovídá soudobým potřebám jejich rozvoje. Naléhavým úkolem současnosti je proto tvorba nového systému uliční zeleně, který může významně

napomoci k povýšení funkce ulic z polohy pouhých dopravních zařízení do polohy obytně vysoce hodnotných prostor venkovských sídel (Mareček, 2005).

4.8.2 Vztah zeleně venkovských sídel s navazující krajinou

Naše krajina již není divokou přírodou, nýbrž útvarem zušlechtěným prací našeho lidu. Až na nepatrné výjimky zůstal původní jen hrubý reliéf krajiny, vše ostatní již člověk změnil, přetvořil a upravil svou staletou prací zaměřenou především k získání snadnější obživy (Štěpánek a Mareček 1958).

Obr. č. 12 Pohled na krajinu Novohradských hor. Foto autor (2012).

Významným rysem značné části venkovských sídel je jejich velmi úzká spojitost s vnějším krajinným prostředím, projevující se konkrétně na několika úrovních. Předně se jedná o optickou propojenost vnitřních částí těchto sídel s okolní krajinou, ze které vyplývá potřeba určité sortimentální analogičnosti zeleně v sídle i v jeho krajinném prostředí s cílem společného kompozičního řešení obou těchto prostor. Druhá úroveň tohoto vztahu je dána vlivem stavu okolní krajiny na konkrétní funkční typy zeleně v obci. Rekreačně atraktivní a ekologicky vhodné krajinné prostředí může být důvodem omezené potřeby veřejné zeleně i velikosti zahrad u rekreačních objektů apod. Nevhodná úroveň tohoto vnějšího prostředí vyvolává naopak zcela opačné požadavky na kvalitu sídelní zeleně. Z této vzájemné závislosti stavu intravilánu a okolní krajiny vyplývá častá skutečnost, kdy podobné obce

situované v různém krajinném prostředí mají zcela odlišnou strukturu sídelní zeleně (Mareček, 2004).

Okraje vesnic se svým typickým stromovým a křovinatým porostem jsou pohledově citlivá přechodová území k volné krajině (Aulig a Klingberg, 1992).

Tradičně velmi bezprostřední vztah značné části našich vesnických sídel k jejich vnějšímu krajinnému prostředí je v současné době v mnoha případech velmi neuspokojivý. Příčinou je zejména dlouhodobá, úzce rezortně chápána preference zemědělské výroby a nedoceníení zejména sociálních a ekologických funkcí sídelního i krajinného prostředí (Mareček, 2004). Podle autora se nevhodným způsobem v mnoha případech vyvíjí i vztah samotných vesnických sídel k jejich krajinnému prostředí. Vnější, obvodní část intravilánu se často chápe jako méně důležitý prostor, vzniká určitá forma vesnické periferie s řadou nevhodných objektů, manipulačních skládek a podobně. Dochází k nedomyšlenému obestavování příjezdových komunikací, nová výstavba rodinných domů v prostoru vesnických humen sousedí bez jakéhokoliv zeleného přechodu s produkční krajinou, a mizí tak jeden ze základních rysů značné části našich vesnic – tradiční vnější obvodní pás zahrad, kterým procházely do krajinného prostředí.

4.9 Základní charakteristika jižních Čech

Jižní Čechy se v historii častokrát označovaly jako malý stát ve státě. Přispěla k tomu samotná podstata krajiny, rámovaná horami do rozsáhlého, avšak i uzavřeného celku, s úrodnou rovinou uprostřed (Langhammerová, 2011).

Rozlehlá jihočeská krajina zaujímá více než čtvrtinu Čech a díky své přírodě a historii je svébytnou součástí České republiky. Svéráznost a malebnost Jihočeského kraje má svůj základ v zeměpisné poloze a tvarech krajiny. Na severozápadě sousedí s krajem Plzeňským, na severu se Středočeským a na východě s krajem Vysočina. Jeho jižní hranice odděluje naši zemi od Bavorska a Rakouska (Vurm, 2005).

Lidová architektura jižních Čech je stylově, typologicky i vývojově velmi rozmanitá (Pešta, 2004). Jižní Čechy mají však díky absenci velkých průmyslových podniků i vysokou krajinnou hodnotu. Jejím důkazem je množství vyhlášených chráněných území. Jižní Čechy jsou krajem nesčetných rybníků, borových lesů i rozsáhlých rašelinišť, oživeným siluetami měst i venkovských kostelů, které skvěle harmonují s bělostnými blatskými statky. To je

obraz typické jihočeské krajiny v okolí Českých Budějovic, Třeboně či Veselí nad Lužnicí. Jižní Čechy jsou však i drsná horská krajina majestátné Šumavy, Novohradských hor a Blanského lesa. Bezpočet krás skrývá však i kraj jihovýchodně od Jindřichova Hradce – díky málo narušené přírodě, hojným volně roztroušeným žulovým blokům, vysokým vrchům i velkým rybníkům bývá právem nazýván Českou Kanadou (www.jiznicechy.cz).

Jihočeský kraj je zeměpisně jednolitý celek. Jeho jádro tvoří Českobudějovická a Třeboňská pánev. Na jihozápadě je obklopuje Šumava, na severu Brdy a Středočeská pahorkatina, na východě Českomoravská vrchovina a na jihovýchodě Novohradské hory (Vurm, 2005).

Krajina až dosud podržela nezaměnitelnou, líbeznou atmosféru, jistou kulturní uzavřenost a jednotu, s výrazným rustikálním akcentem. Z hlediska tradiční rustikální kultury, obvykle zvané kultura lidová, lze jihočeskou oblast rozdělit na čtyři významné celky – národopisné oblasti: Doudlebsko, Blata, Prácheňsko a Tábořsko (Langhammerová, 2011).

4.9.1 Doudlebsko

Doudlebsko je historické označení malebného kraje jižně a jihovýchodně od Českých Budějovic, sahajícího až k prvním svahům Novohradských a Slepíčích hor. Doudlebskem protékají v hlubokých údolích řeky Stropnice a Malše, jeho západní okraj tvoří členitý kaňon Vltavy. Krajina v oblasti západně od Malše a na severním a východním okraji Doudlebska je spíše rovinná až mírně zvlněná, směrem k jihu (k podhůří Slepíčích a Novohradských hor) pak nabývá členitosti (Pešta, 2004).

Dodnes viditelnými svědky tradičního života v šumavských končinách jsou dřevěná i zděná doudlebská obydlí, charakteristická pro oblast Českokrumlovska a Kaplicka. Stejně jako i jiné doklady zdejšího života a selského hospodářství, mají mnoho společného se sousedním hornorakouským stylem bydlení a hospodaření. Zároveň pak představují typovou osobitost vůči ostatnímu jihočeskému stavebnímu stylu. Horský a zároveň pohraniční terén předurčil jejich základní umístění v krajině do rozptýlených usedlostí, uzavřených do jednotlivých hospodářských celků, někde zachovávajících starobylou čtyřbokou formu. Blíže k Českým Budějovicím to pak bývají pro jižní Čechy typické usedlosti zděné, se štítovou orientací do návsi nebo ulice (Langhammerová, 2011).

Podle Pešty (2004) bylo Doudlebsko s výjimkou nejjižnějšího výběžku (Kaplicka) vždy osídlené téměř výhradně českým obyvatelstvem, a tvořilo tak nejjižnější výběžek slovanského jazykového prostředí na území Čech. Z hlediska osídlení je Doudlebsko velmi rozmanité. Nalezneme zde rozlehlé vrcholně středověké lokační vesnice s pravidelnými návěsními prostory (Kamenný Újezd, Mirkovice, Mojné, Zaliny) i sevřenější vesnice s oválnými návsemi (Lniště, Střížov). Početně však převažují drobná sídla, tvořená často jen několika velkými usedlostmi (Krnín, Štětkře, Záhorkovice).

Doudlebsko tvoří v rámci jihočeského kraje velmi specifickou národopisnou oblast, důležitou nejen k samotnému poznání a typologii jednotlivých jevů tradičního života, ale zejména pro pochopení skutečnosti, jak je pro lidovou kulturu podstatná reaktivnost na typ krajiny a prostředí obecně (Langhammerová, 2011).

4.9.2 Blata

Uprostřed jihočeské krajiny, v hlavním centru na plochem dně budějovické pánve a výše položené pánve třeboňské, leží Blata, rozsáhlá a úrodná oblast, známá svými rovinami s lány obilí a plochami rybníků (Langhammerová, 2011).

Jihočeská Blata tvoří dvě územní enklávy. Tzv. soběslavsko-veselská Blata zaujímají mírně zvlněnou polohu západně od Soběslavi a klesají do široké roviny, které vévodí terénní vyvýšenina, na níž se rozkládá městečko Veselí nad Lužnicí (Voděra a Škabrada, 1986).

Druhý územní celek, který je nazýván hlubockými Blaty, leží západně od Veselí a Soběslavi. Hlubocká Blata zaujímají větší území, ohraničené zhruba městy České Budějovice, Netolice a Vodňany, tedy celou netolicko-budějovickou rybníční pánev (Voděra a Škabrada, 1986).

V době zrání tradiční kultury v 19. století zde byla hlavním nositelem životních hodnot mentalita sedláků. Dosud viditelným dokladem tradičního způsobu života Blatáků je lidová architektura, spojovaná s pojmem selský barok. V řadě vesnic se dodnes zachovaly selské usedlosti s bohatě zdobenými štíty, orientovanými do návsi s rybníčkem nebo kapličkou uprostřed, jindy jako terénní solitéry (Langhammerová, 2011).

Podle Pešty (2004) půdorysy většiny blatských vesnic prozrazují jednorázové vrcholně středověké lokace. Setkáváme se zde s pravidelnými obdélníkovými návěsními prostory (Drahotěšice, Hartmanice, Komárov, Zálší) i s návsemi oválnými (Mažice) či

trojúhelníkovými (Klečaty, Svinky). Řada sídel, založených ve vlhkém terénu, byla v minulosti v intravilánu doslova prostoupena vodními plochami (Klečaty, Pelejovice).

4.9.3 Prácheňsko

Oblast Prácheňska leží na západě jihočeského kraje. Region nese jméno někdejšího významného a rozsáhlého správního územního celku Čech, Prácheňského kraje. Dnešní národopisná oblast je ve srovnání s tou historickou poněkud menší, ale z hlediska celkové skladby jihočeského regionu významná a specifická. Prácheňsko na jedné straně inklinuje k Šumavě a jejímu prostému životu, na straně druhé je ovlivněno kulturou měst, známých z dějin i současnosti (Langhammerová, 2011).

Řada vesnic podle Pešty (2004) prozrazuje středověké lokace. Převažují sídla návěsí, i když velké pravidelné návsi jsou spíše vzácností (Putim, Radošovice). Častěji se objevují návsi tojuhelníkové, vřetenovité, ulicovité i nepravidelné (Čejetice, Droužetice, Modlešovice, Mnichov, Střelskohošťická Lhota).

Podle Langhammerové (2011) je Prácheňsko oblast do jisté míry přechodová. Pro značnou územní rozlehlost nemá jednotný, vytříbený kulturní styl, jako například sousedící Blata. Je to dáno již samotným prostředím a krajinou, která poskytuje velmi různé životní podmínky.

4.9.4 Táborsko

Na severu a severovýchodě kraje se rozkládá nejmenší jihočeský region, Táborsko. Je to chudší, kopcovitá krajina, v minulosti zvaná rovněž Kozácko – údajně podle zde typického chudinského chovu koz (Langhammerová, 2011).

Rozsáhlá oblast převážně na východ a severovýchod od Tábora, sahající až k okrajovým pásmům Českomoravské vysočiny, má charakter drsné, dosti vysoko položené pahorkatiny, v níž se střídají ve vyváženém poměru plochy kulturní krajiny s lesnatými pásmy (Pešta, 2004). Geograficky je to oblast označována pro své drsnější klima Česká Sibiř. Přírozeným centrem regionu je historické město Tábor, které leží uprostřed území a jako prakticky jediné větší město v okolí k sobě po staletí poutá hospodářský i kulturní život (Langhammerová, 2011).

Osídlení chladných končin se podle Pešty (2004) do dnešní podoby zformovalo až v období středověku, přestože řada sídel je raně středověkého původu. Kromě drobných

vesnic, které patří většinou až k mladšímu horizontu sídelní sítě (Sudkův Důl, Střítež), se zde setkáváme i s velkorysími díly středověké kolonizace. Zastoupeny jsou většinou vesnice návesní, nejrozličnějších forem, někdy i se záhumentickou plužinou (Hlasivo, Mlýny, Radenín). Nejlépe vyvinuté příklady lokačních sídel s prostornými obdélníkovými či oválnými návsemi nalezneme na Pelhřimovsku (Chýstovice, Litohošť, Stanovice).

5. Analytická část

5.1 Mapovaná sídla

5.1.1 Hodňov

Hodňov leží v krásné, vysoko položené odlehlé krajině jihovýchodní Šumavy. Severozápadně od vsi terén zvolna stoupá až k zalesněnému vrcholu Špičák (1220,8 m), nejvyššímu bodu členitého pásma Želnavské hornatiny (Pešta, 2004).

Podle Pešty (2004) Hodňov (německy Honetschlag) vznikl bezpochyby během vrcholně středověké kolonizace odlehlých částí Šumavy, poprvé je doložen okolo roku 1440. Vesnice se nejprve uvádí pod svým českým jménem, německý název se hojněji užíval až od poloviny 17. století.

Vrcholně středověkému kolonizačnímu původu vsi odpovídá i její půdorysná struktura. Zástavba je soustředěna okolo oválné, poměrně prudce svažité návsi, obklopené původně na všech stranách souvislými řadami usedlostí. Na jednotlivé usedlosti navazovaly lány radiálně rozměřené plužiny, rozdělené paprsky cest. Druhotně nepočetná chalupnická zástavba vznikala především v původně nezastavené dolní části návsi (Pešta, 2004).

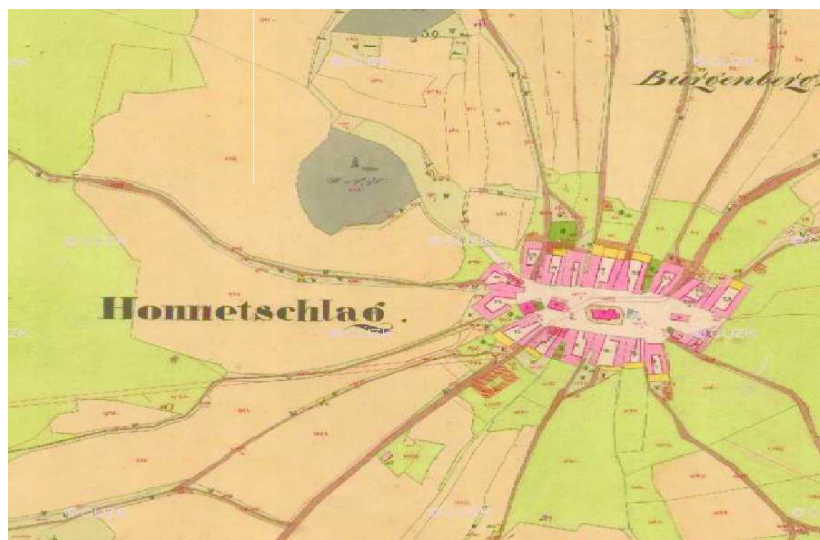
Pešta (2004) uvádí, že v Hodňově se i přes těžké novodobé ztráty dochoval významný soubor pošumavské zděné lidové architektury.

Zástavba vesnice byla tragicky postižena událostmi o druhé světové válce. Hluboký úpadek nastal již s nuceným odchodem německého obyvatelstva, podstatně se však prohloubil zejména po zřízení rozlehlého vojenského výcvikového prostoru Boletice, jehož hranice probíhá v těsné blízkosti vesnice. Hodňov se tak stal neperspektivní vesnicí v izolované odlehlé poloze. V době socialismu zástavba proto značně prořídla. Zvláště těžce byla postižena severní strana návsi, kde zanikla většina usedlostí. Na místě jedné takto „uvolněné“ parcely byl postaven menší bytový dům. Rozsáhlé demolice ale rozrušily i jižní stranu návsi, až na výjimky zaniklo také hospodářské zázemí jednotlivých usedlostí (Pešta, 2004).

Bohužel stav zubožené vesnice se podle Pešty (2004) s výjimkou opravy kostela nepodařilo výrazně zlepšit ani v porevoluční době, takže podstatná část hodnotných staveb je i nadále na pokraji zániku. Přes uvedené ztráty ale Hodňov stále představuje velmi významný

soubor lidové architektury, zejména vezmeme-li v úvahu, že naprostá většina sídel v širokém okolí v uplynulém půlstoletí bezvýbitku zanikla. Na celkovém vzhledu vesnice se neodmyslitelně podílí také nádherná opuštěná krajina s výhledy východním směrem do kotliny Olšiny. Hodňov je navržen k prohlášení za vesnickou památkovou zónu.

Původně obdělávaná kulturní krajina se tak zvolna navrácí k přírodnímu rázu (Pešta, 2004).

Obr. č. 13 Mapa stabilního katastru obce Hodňov z roku 1827 – zástavba obce je seskupena kolem oválné návsi, na jednotlivé usedlosti radiálně navazovaly plužiny

Obr. č. 14 Současná ortofotomapa obce Hodňov – z historické zástavby kolem návsi se dochovalo jenom několik domů, převážně v jihovýchodní části návsi. Několik nových domů je postavených mimo centrum obce. Patrné jsou na mapě také plužiny, které v minulosti navazovaly na jednotlivé usedlosti.

5.1.2 Holašovice

Nevelká osada Holašovice leží v půvabné krajině jižních Čech nedaleko Českých Budějovic v Šumavském podhůří na jihovýchodních svazích Blanského lesa klesajícího do Českobudějovické rybníční pánve. Geograficky tato pohoří přísluší k České vysočině, vyplňující část reliéfu České republiky, která je součástí rozsáhlé západoevropské platformy vzniklé hercynským vrásněním v prahorách, na rozdíl od mladého třetihorního pohoří Karpat, jež svými výběžky okrajově zasahuje na východě Moravy na naše území (www.holasovice.eu).

Půdorysná osnova návesního jádra vesnice představuje ojedinělý, čistý příklad velkorysé středověké lokace z období transformace vesnického osídlení v Čechách ve 13. – 14. století. Další sídelní vývoj pak vykazuje neobyčejnou stabilitu, protože historický počet a situování usedlostí zde zůstávají zachovány až do současnosti. Obec byla rovněž ušetřena pro mnohé vesnice tak charakteristického zaplňování plochy návsi, proluk a dalších volných ploch shluky drobných usedlostí sociálně slabších obyvatel v období demografické konjunktury od konce 18. do počátku 20. století. K určitému rozšíření zástavby dochází až v průběhu 20. století, ale tyto objekty i zemědělský areál jsou situovány naštěstí na severovýchodním a jižním okraji vesnice, mimo kompaktní středověké jádro obce (Škabrada a kol., 2010).

Základem půdorysu vesnice, nepochybně středověkého původu, je protáhlá, mírně svažité náves lichoběžníkového tvaru o rozměrech cca 210x50 až 75m. Náves je podélnou osou orientována ve směru sever – jih. Již v urbáři vyšebrodského kláštera z roku 1524 - 30 je uvedeno 17 usedlostí, tento stav se po dlouhou dobu prakticky nezměnil (18 usedlostí zachycuje i mapa stabilního katastru z roku 1827). Na jednotlivé usedlosti navazovaly krátké záhumenky, okolní plůžina byla až do kolektivizace traťová (Pešta, 2004).

Holašovice díky shodě šťastných okolností představují unikátně dochovaný soubor lidové architektury, který patří k vůbec nejvýznamnějším na celém území České republiky. Celkový vzhled návesního prostoru, lemovaného hustě řazenými usedlostmi s krásnými štíty, je i v jižních Čechách zcela ojedinělý. Hodnotné jsou také vnější vazby vesnice na okolní podhorskou krajinu. Přímo z návsi se otevírají průhledy na zalesněné hřebeny Blanského lesa, z nejbližšího okolí vsi zase daleké výhledy do rybníčnaté pánve mezi Hlubokou a Netolicemi. Hodnota vesnice byla naštěstí včas rozpoznána, takže většina usedlostí byla již v minulosti

prohlášena za kulturní památky. Roku 1995 se Holašovice staly plným právem vesnickou památkou rezervací. Na zasedání UNESCO v japonském Kjótu v prosinci roku 1998 byla vesnice zapsána do seznamu světového a kulturního dědictví (Pešta, 2004).

Obr. č. 15 Mapa stabilního katastru obce Holašovice z roku 1827 – usedlosti jsou seskupeny kolem lichoběžníkové návsi a přímo na ně navazují záhumenky. Okolní plůžina je traťová.

Obr. č. 15 Současná ortofotomapa obce Holsavice – kompaktní zástavba obce kolem lichoběžníkové obce zůstala neporušena. Na severovýchodní straně obce podél původní cesty vznikly nové stavení. V jižní části obce je vidět zemědělský areál. Původní plůžiny zcela zmizely.

5.1.3 Hranice

Vesnice Hranice leží v rovinatém až mírně zvlněném terénu na jihovýchodním okraji Třeboňské pánve, v české části historického Vitorazska. Dnešní vesnice, složená z několika osad (Hořejší a Dolejší Chalupy, Trpnouze a Blata) leží na protáhlé mýtině, na všech stranách (s výjimkou severovýchodní) obklopené hlubokými zamokřenými lesy (Pešta, 2004). Silnice, v minulosti za deště nesjízdná, procházející mezi řídce postavenými chalupami, do roku 1920 tvořila hranici mezi okresy Třeboň, Nové Hrady a Gmünd. Na české straně byla obec Hranice, na rakouské obec Trpnouz, k níž patřila osada Obora (Kroupa, 2005). Zástavba rozlehlé obce je podle Pešty (2004) velmi rozvolněná, sestávající z jednotlivých usedlostí a samot („jednot“) na vlhkých lukách, obklopených lesy a dále ze čtyř osad s koncentrovanější zástavbou. V jižní části lesní mýtiny je osada Hořejší Chalupy, která se skládá kromě několika roztroušených usedlostí ze dvou pravidelně parcelovaných, navzájem kolmých řádek zástavby. Na jihozápadní straně silnice, již na území bývalého Rakouska, je původně samostatná osada Trpnouze a konečně na oddělené lesní mýtině asi 2 km severozápadně od Hořejších Chalup, téměř izolovaná osada Blata.

Podle Pešty (2004) si vesnice dodnes uchovala prakticky nenarušenou půdorysnou a hmotovou strukturu. Pouze v lokalitě Trpnouze vznikl nevelký zemědělský areál, který poškodil jinak intaktní podobu střední části vsi. Velmi malebně působí zejména rozptýlená zástavba v lokalitách Blata a Hořejší Chalupy. Na celkově příznivém vzhledu vesnice se zcela neodmyslitelně podílí i okolní nenarušený přírodní rámeček (vlhké louky s horizontem lesů) a průhledy na masivy Novohradských hor. Pro jedinečné kvality vesnice (res. celé sídelné jednotky včetně navazující krajiny) se uvažuje o možnosti jejího prohlášení za krajinnou památkovou zónu „Vitorazsko“.

Obr. č. 17 historická ortofotomapa z roku 1952 – na mapě je vidět rozptýlená zástavba obce, většinou podél hlavní cesty

Obr. č. 18 Současná ortofotomapa vesnice Hranice – rozptýlená zástavba kolem cesty sestávající ze samot a jednotlivých usedlostí se oproti historické mapě příliš nezměnila. Ubylo jenom několik domů a v jižní části obce byl postaven zemědělský areál. Vesnice je ze všech stran obklopena lesy.

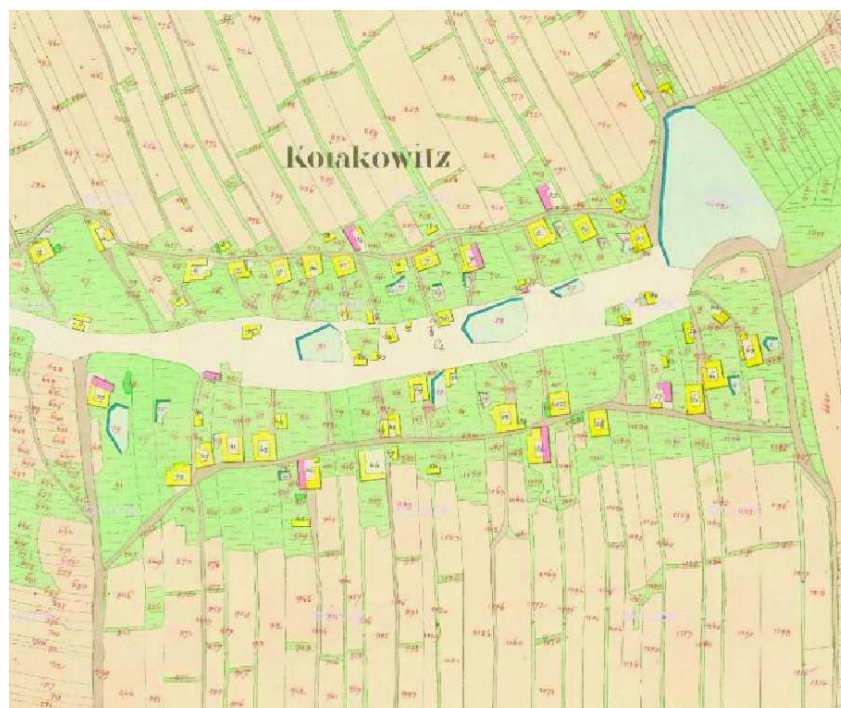
5.1.4 Kojákovice

Kojákovice leží v mírně zvlňněném terénu, vyvýšeném nad Třeboňskou pánví. Vesnice je dosud téměř ze všech stran (s výjimkou jižní) obklopena prstencem lesů, prostoupených zejména v nižších polohách severovýchodně od vsi řadou rybníků (Pešta, 2004). Nikoliv vlhké překyselené pozemky, tvar vesnice a vybarvené domy, ale prostor, v němž Kojákovice byly postaveny, byl největším bohatstvím zdejších usedlíků (Kroupa, 2005).

Jedinečná je urbanistická struktura zástavby ze 14. století – v r. 1371 se vesnice připomíná poprvé (David a Soukup, 2008). Podle Pešty (2004) Kojákovice patří k nejlepším příkladům vrcholně středověkých kolonizačních vesnic z oblasti Třeboňska. Původním jádrem vsi byla dlouhá, mírně prohnutá návěs o délce 750-800 m a maximální šířce 85 m. Jednotlivé usedlosti byly soustředěny do protilehlých řad po stranách mělké úžlabiny s několika rybníky, na severní i jižní straně zástavbu obíhala záhumenicová cesta. Na usedlosti přímo navazovala dlouhá, pravidelně vyměřená lánová plužina, zbývající plochy katastru na východním a západním konci vesnice byly rozděleny na pravidelně parcelované tratě. Kojákovice se tak řadí k nejlépe čitelným příkladům vesnic s kombinací lánového a návěsního půdorysného schématu. Druhotně ovšem většina usedlostí ustoupila z linie návěsní fronty do vyvýšených sušších poloh v zahradách (což je pro Třeboňsko a další vlhké oblasti jižních Čech typické), některé až za bývalé záhumenicové cesty. Ve vnitřním prostoru návsi vznikala druhotná drobná chalupnická zástavba, takže původní půdorysný koncept se stal v terénu téměř nečitelný. Charakteristickým prvkem půdorysu vesnice jsou dále drobné rybníčky u jednotlivých usedlostí, které umožňovaly udržovat příznivý vlhkostní režim.

Přestože ještě na počátku 20. století nebyla do Kojákovic postavena žádná silnice, byla zde křižovatka několika výhodně vedených cest (Kroupa, 2005).

Kojákovice si dodnes uchovaly prakticky nenarušenou hmotovou a půdorysnou strukturu (s výjimkou několika novostaveb, které se ovšem díky velkorysým půdorysným dimenzím vesnice prakticky neuplatňují). Množství tradičních staveb spolu se zachovalým urbanistickým prostředím (travnatý parter, rybníčky s nezpevněnými břehy) činí z vesnice jedno z památkově nejlépe dochovaných a nejhodnotnějších sídel v jihozápadní části Třeboňska. Celkově přívětivý a malebný ráz vesnice umocňují vazby na okolní krajinu. Kojákovice jsou od roku 1995 vesnickou památkovou zónou (Pešta 2004).

Obr. č. 19 Mapa stabilního katastru obce Kojákovice z roku 1827 – usedlosti jsou postaveny kolem protáhné návsi a navazuje na ně lánová plužina. V obci je vidět několik rybníčků.

Obr. č. 20 Současná ortofotomapa vesnice Kojákovice – historická zástavba není na první pohled vidět. Ve vnitřní části původní návsi jsou postavené nové usedlosti. V severní části obce je vidět zemědělský areál. Plužiny nejsou patrné.

5.1.5 Kondrač

Kondrač leží v malebné zvlněné krajině Novohradských hor. Vesnice je situována v mělké pramenné úžlabině mezi Kondračskou horou (682 m) na západě a nižším bezlesým návrším Bernard (623,8 m) na východě (Pešta, 2004). Ves 6 km jižně od Trhových Svin, místní část obce Kamenná, poprvé zmiňovaná v r. 1367. Lánová ves nabízí pěkný pohled na zděnou architekturu (David a Soukup, 2008). Vesnice byla později rozdělena na díly, část byla držena k Novým Hradům, část k Žumberku. V polovině 17. století byla ves rozdělena dokonce na čtyři díly (Pešta, 2004).

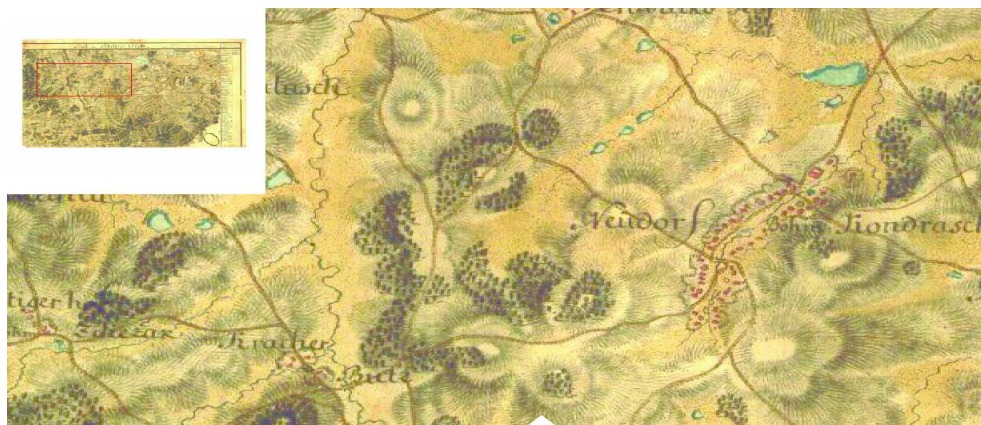
Kondrač je podle Pešty (2004) typickou ukázkou středověkého lokačního urbanismu z podhůří Novohradských hor. Zástavba velkých usedlostí je soustředěna po stranách mělké úžlabiny s několika rybníčky (situovanými zejména v horní části vsi v místě prameniště). Na jednotlivé usedlosti navazovala pravidelně vyměřená lánová plužina, v dolní části vsi rovnoběžná, v horní části paprscitě uspořádaná.

Ve vsi a nejbližším okolí roste několik památných stromů (David a Soukup, 2008).

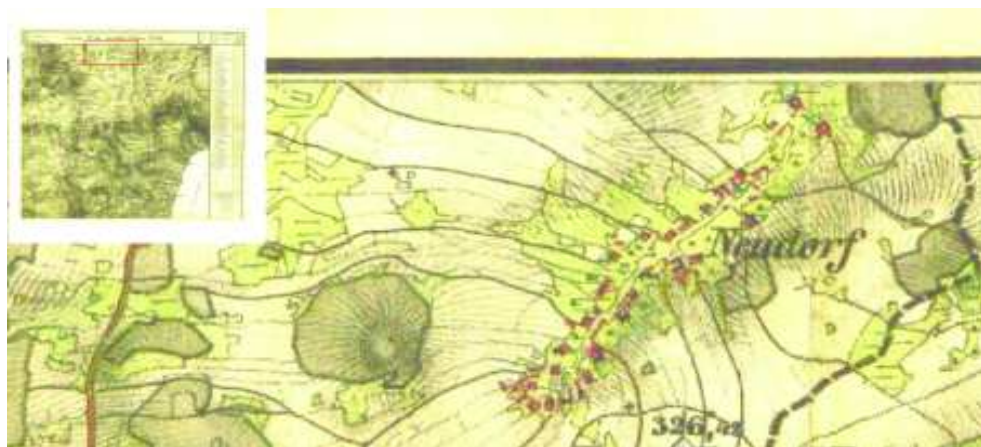
Pešta (2004) dále zmiňuje, že Kondrač leží v blízkosti někdejšího jazykového pomezí. Po odsunu německého obyvatelstva byla vesnice postižena demolicemi – původně kompaktní zástavba tak do značné míry prořídla. Nejhůře byla postižená střední a dolní část vsi, ve střední části navíc vzniklo několik hmotově nevhodných novostaveb (chaty a rodinné domy). Naštěstí horní část vesnice si dodnes uchovala téměř intaktní hmotovou skladbu s řadou hodnotných staveb. Díky okolnímu krajinnému rámci působí příznivým dojmem také dolní konec vesnice. Kondrač dodnes přes všechny novodobé ztráty představuje jeden z nejhodnotnějších celků zděné lidové architektury novohradského podhůří a je pro své nesporné památkové kvality navržena k prohlášení za vesnickou památkovou zónu.

Obr. č. 21 Mapa stabilního katastru obce Kondrač z roku 1827

Obr. č. 22 Mapa I. vojenského (josefského) mapování obce Kondrač

Obr. č. 23 Mapa II. vojenského (Františkovo) mapování obce Kondrač

Obr. č. 24 Historická ortofotomapa obce Kondrač z roku 1952

Obr. č. 25 Současná ortofotomapa obce Kondrač

Na mapě I. vojenského (josefského) mapování, která vznikla mezi léty 1764 – 1768 a je v měřítku 1:28 000 je vidět základné hrubé uspořádání vsi podél úžlabiny. Je zde vidět, že ves je svým půdorysem údolní lánová a nemá žádnou náves. Podrobnější uspořádání sídel však není patrné. Mapa stabilního katastru z roku 1827 v měřítku 1:2 880 oproti tomu zaznamenává Kondrač mnohem detailněji a je zde velmi dobře vidět lánová plužina, která navazuje na každou usedlost. Na mapě II. vojenského mapování z let 1836 - 1852 a v měřítku 1:2 880 jsou sídla podobně jako na mapě stabilního katastru soustředěna více v dolní části vsi, v horní části vsi sídla ubyla. Vesnice je složená převážně z mohutných osamocených, často uzavřených statků. Pravděpodobně to souvisí s dělením vsí na několik dílů. Jak dále mapy dokládají, na západní straně ves obklopuje Kondračská hora. Patrných je také několik malých rybníků podél celé vsi. Mapa III. vojenského mapování není dostupná. Historická ortofotomapa z roku 1952 nám detailně přibližuje plužiny v obci. Na současné ortofotomapě je Kondrač v dnešní podobě. Je vidět, že zástavba vsi hodně prořídla hlavně v dolní části vsi, co nejspíš souvisí s odsunem německého obyvatelstva. Zástavba je pořád soustředěna kolem potoka a cesty v mělké úžlabině. Horní část zástavby se téměř nezměnila.

Obr. č. 26 Pohled na dolní část obce Kondrač. Foto autor 2013

Obr. č. 27 Pohled na horní část obce Kondrač. Foto autor (2013).

5.1.6 Lniště

Vesnička Lniště leží v krásné zvlněné krajině novohradského podhůří, na temeni plochého návrší, vymezeného od východu hlubokým zářezem Dluhošského potoka, od severu údolím Svinenského potoka a od západu zalesněným údolím Keblanského potoka. Díky poloze na návrší se z návsi a z blízkého okolí vesnice otvírají výhledy zejména severním směrem do údolí Svinenského potoka a částečně i na předhůří Novohradských hor a na výrazný masiv Slepčích hor u Besednice (Pešta, 2004).

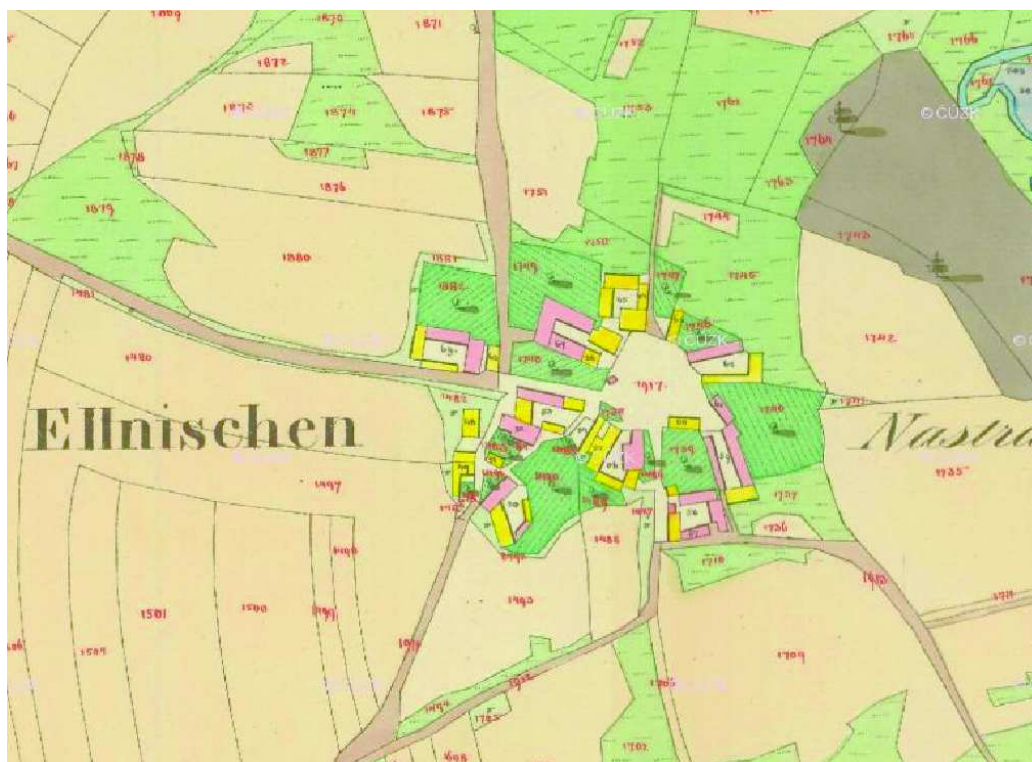
Lniště se nachází v národopisné oblasti Doudlebska (Pešta, 2004). Ves 2 km jihozápadně od Trhových Svin, místní část obce Slavče, zmiňovaná již v r. 1351 – tehdy náležela k Cuknštejnu. Náves má půdorys okrouhlice, drobné usedlosti pocházejí z konce 19. a 1. třetiny 20. století (David a Soukup, 2008).

Podle Pešty (2004), základem půdorysu vesnice je sevřená nevelká, oválná, mírně svažité náves, lemovaná hustě řazenými, radiálně uspořádanými usedlostmi a chalupami. Druhotně vznikla výše položená západní část vesnice s jednou usedlostí a několika chalupami.

Obr. č. 28 Pohled na severovýchodní část návsi obce Lniště. Foto autor (2012).

Lniště si dodnes uchovalo nenarušenou prostorovou strukturu, prakticky bez novodobých negativních zásahů. Komorní prostor návsi s rytmickou skladbou jednotlivých štítových průčelí působí dodnes ojediněle harmonickým dojmem. K celkově příznivému působení vesnice přispívá i travnatý parter, kvalitní vysoká zeleň (lípy na návsi) a v neposlední řadě též vazby na okolní krásnou podhorskou krajinu (Pešta, 2004).

Obr. č. 29 Mapa stabilního katastru obce Lniště z roku 1827

Obr. č. 30 Mapa I. vojenského (josefského) mapování obce Lniště

Obr. č. 31 Mapa II. vojenského (Františkovo) mapování obce Lniště

Obr. č. 32 Historická ortofotomapa z roku 1952

Obr. č. 33 Současná ortofotomapa obce Lniště

Mapa I. vojenského (josefského) mapování, která vznikla mezi léty 1764 – 1768 v měřítku 1:28 000 dokazuje přítomnost několika usedlostí. Struktura zástavby není jasně patrná. Ves je obklopena ze všech stran lesy. Na mapě stabilního katastru z roku 1827 v měřítku 1:2 880 je zřetelně vidět zástavba usedlostí kolem nevelké oválné návsi. Červeně jsou znázorněny zděné stavby, žlutá barva označuje stavby dřevěné. Je zde dobře vidět, že v roce 1827 ve Lništi převažuje zástavba dřevěná. Plužiny jsou jasně vyznačené. Mapa II. vojenského mapování z let 1836 – 1852, v měřítku 1:2 880 není dobře čitelná, znázorněn je jenom shluk budov kolem oválné návsi. Na historické ortofotomapě z roku 1952 jsou zřetelně vidět plužiny. Současná ortofotomapa dokazuje stejnou zástavbu jako mapa stabilního katastru. Na mapě je vidět jenom několik málo nových usedlostí na jihozápadní straně. V současnosti je náves z části zatravněná a nachází se zde několik lip.

Obr. č. 34 Pohled na náves při příjezdu do vsi. Foto autor (2013).

Obr. č. 35 Pohled do okolní krajiny z vesničky Lniště. Foto autor (2012).

5.1.7 Plástovice

Plástovice, jedna z nejznámějších jihočeských vesnic, leží v rovinatém terénu na dně pánve Zbudovských Blat, odvodňovaných Soudným potokem (Pešta, 2004). Dále Pešta (2004) zmiňuje, že vesnice se v písemných pramenech poprvé připomíná roku 1360.

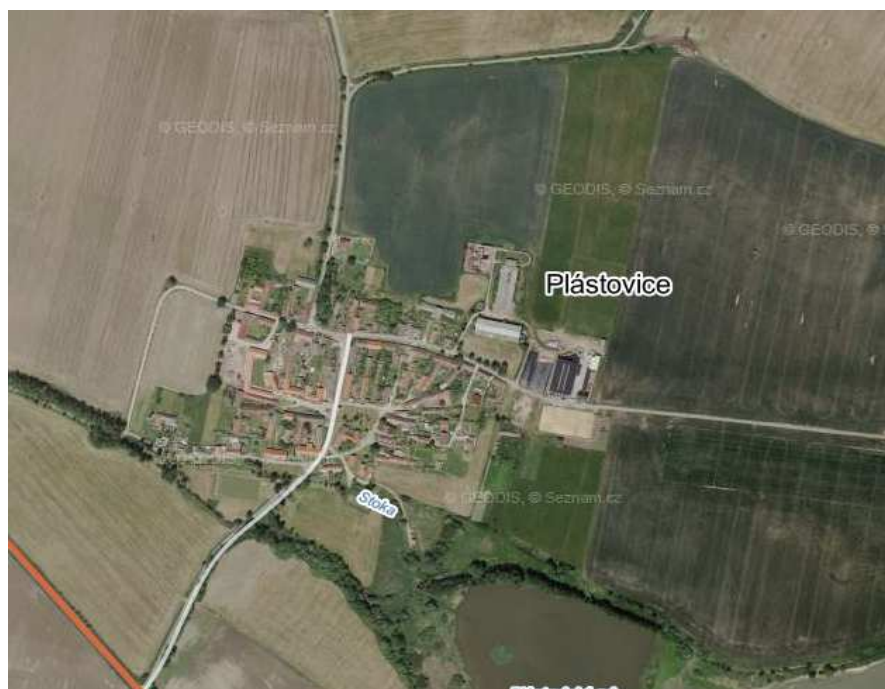
Jádro vsi s podélnou návší, na jižní straně otevřenou směrem k potoku, si výjimečně uchovalo původní půdorys i s architektonicky cennou lidovou architekturou (David a Soukup, 2004). I podle Pešty (2004) mají Plástovice poměrně zajímavé půdorysné uspořádání. Zástavba velkých usedlostí je soustředěna okolo návsi ve tvaru písmena „T“, částečně otevřené jižním směrem do vlhké sníženiny u Plástovického rybníka. Parcelace rohů návsi byla částečně radiální, ovšem v severovýchodním rohu to mohlo být způsobeno zaústěním dnes již nepoužívané cesty. Na jednotlivé usedlosti na vyvýšené severní straně návsi navazovaly pravidelně rozměřené pásy plužiny, oddělené záhumenní cestou.

Druhotně, patrně ve druhé polovině 18. století, se na záhumenní cestě vyvinula ještě chalupnická ulička (Pešta, 2004).

Plástovice byly jako jeden z nejhodnotnějších a nejznámějších celků lidové architektury na území Čech vybrány k prohlášení za vesnickou památkovou rezervaci již před mnoha desetiletími. To bohužel nezabránilo některým negativním stavebním zásahům ve vsi. K nejtěžším ztrátám patřila demolice sýpky a brány čp. 17 v klíčové poloze na severní straně návsi. Některé stavby byly postiženy utilitárními modernizacemi. V historickém jádru vsi ale naštěstí nevznikla žádná rušivá novostavba. Přes uvedené dílčí závady Plástovice dodnes představují jednu z bezesporu nejhodnotnějších a také nejkrásnějších jihočeských vesnic (Pešta, 200).

Obr. č. 36 Mapa stabilního katastru obce Plástovice z roku 1827 – zástavba usedlostí je situována podél návsi ve tvaru „T“. Velmi dobře jsou také vidět jednotlivé plužiny.

Obr. č. 37 Současná ortofotmapa obce Plástovice – historické jádro obce s tvarem návsi do písmene „T“ se dochovalo až do dnešní doby. Novodobá zástavba vznikla hlavně vseverovýchodní části obce. Plužiny ustoupily v obhospodařované pole, které je v širokém okolí vesnice.

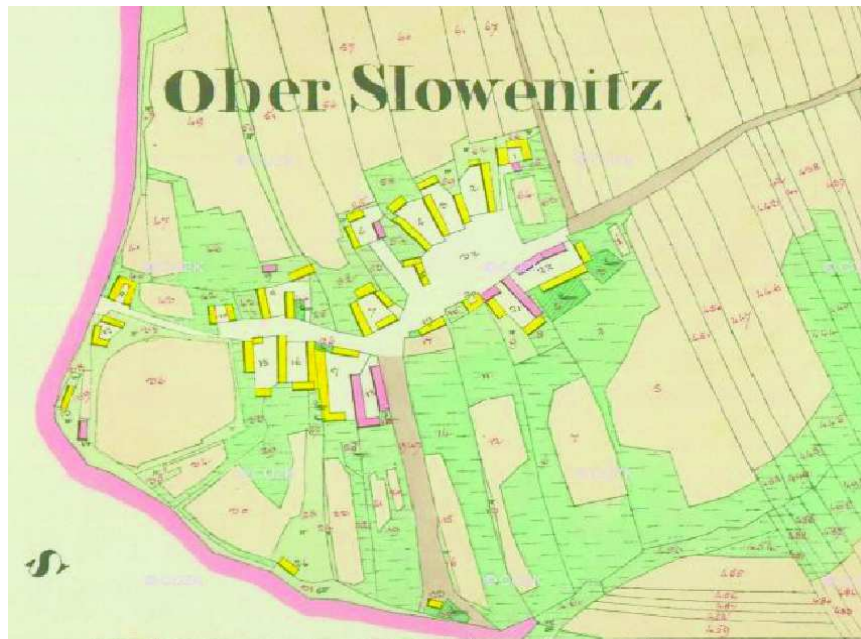
5.1.8 Slověnice

Slověnice leží v malebné, mírně zvlněné krajině při okraji Třeboňské pánve. Vesnice se skládá ze dvou částí – Horních a Dolních Slověnic, oddělených mělkou kotlinou Miletínského potoka (Pešta, 2004).

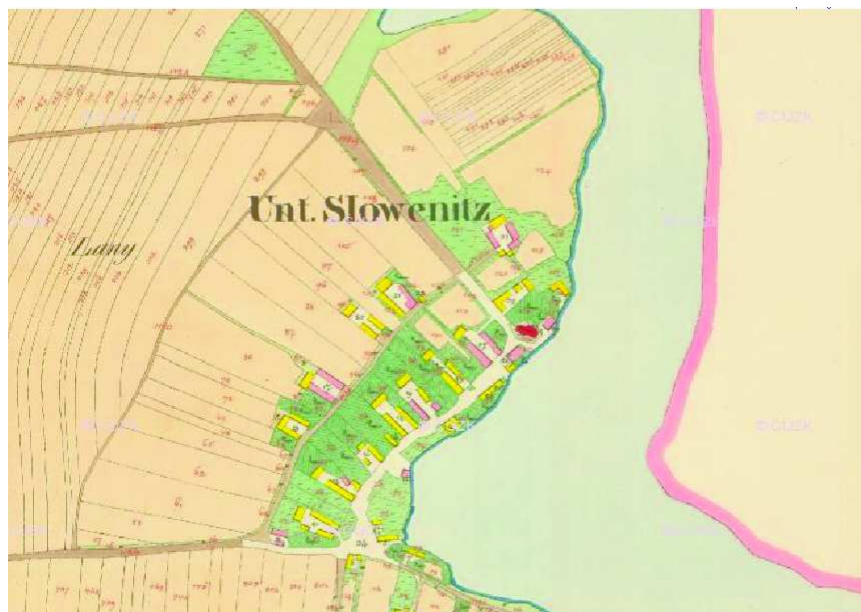
Podle Pešty (2004) se Slověnice poprvé připomínají až k roku 1359, vesnice je ale staršího původu. Obe části vsi (Horní a Dolní) se střídavě rozlišují od 16. století.

Slověnice mají velmi zajímavou půdorysnou strukturu. Obě samostatné části vesnice (východní Horní a západní Dolní Slověnice) spojuje hráz s lipovou alejí a dvěma kamennými mostky. Ještě v 1. polovině 19. století ale hráz neexistovala a Horní a Dolní Slověnice byly odděleny zátočinou rybníka. Historickým centrem jsou Dolní Slověnice, situované na nízké terase nad výběžkem rybníka. Půdorysným jádrem vsi je dnes řádka usedlostí podle silnice do Lišova, ukončená na severu nevelkým prostranstvím s kostelem. Tato řádka snad může být, obdobně jako v nedalekých Hrusicích, pozůstatkem větší návsi, zaplavené částečně rybníkem Dvořiště. Druhotně některé usedlosti ustoupily až za bývalou záhumenní cestu na západním okraji intravilánu. Zde také vznikala druhotná chalupnická zástavba. Několik chalup bylo postaveno též na západě od kostela, na břehu rybníka a jižně od vsi. Horní Slověnice mají nevýraznou obdélníkovou náves, situovanou na návrší nad rybníkem, z níž vybíhá ulicovitá zástavba směrem k východu. Druhotná chalupnická zástavba se rozvinula na svahu pod návší a v samostatné enklávě Sádek (připomínané již ve 14. století) jižně od vsi (Pešta, 2004).

Dolní i Horní Slověnice si podle Pešty (2004) uchovaly vcelku nenarušený vzhled, umocněný dominantou kostela a malebnou krajinnou polohou. Novodobá zástavba se naštěstí soustředila především do okrajových částí vesnice, mimo historická jádra, takže starší zástavba nebyla s výjimkou dílčích modernizací významněji poškozena. Slověnice se tak dodnes řadí k architektonicky hodnotným vesnicím Třeboňska a Lišovska (Pešta, 2004).

Obr. č. 38 Mapa stabilního katastru obce Horní Slověnice z roku 1827 – část zástavby je postavena kolem malá obdélné návsi, další usedlosti jsou směrem na západ seskupeny podél cesty. Na jednotlivá stavení navazují záhumenky a plužiny.

Obr. č. 39 Mapa stabilního katastru obce Dolní Slověnice z roku 1827 – zástavba je postavena podél cesty a těsně na ní navazují záhumenky a plužiny. Velmi dobře je vidět také část rybníka, který odděluje obě obce.

Obr. č. 40 Současná ortofotomapa obce Slověnice – u Horních Slověnic již není tak patrná zástavba kolem návsi. Usedlosti jsou situovány podél cesty, kterou si zachovaly i Dolní Slověnice. V jihozápadní části obce byly postaveny nové usedlosti a zemědělský areál. V severní části obce je vidět rameno rybníku Dvořiště, jinak větší část obce obklopují pole.

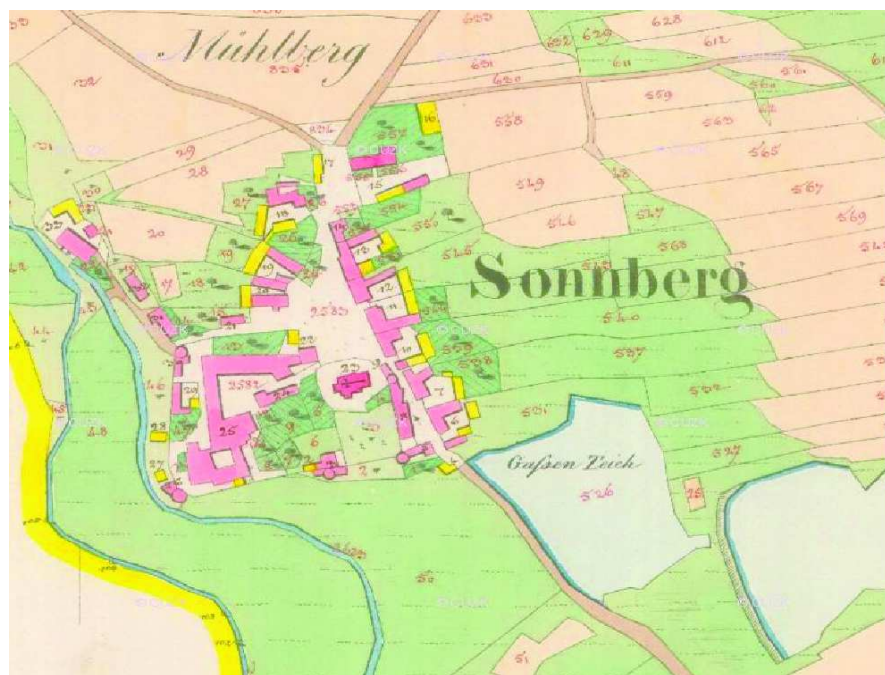
5.1.9 Žumberk

Žumberk (původně Sonenberg) je staré zemanské sídlo, jmenované prvně k roku 1279 (Voděra a Škabrada, 1986). Žumberk leží v půvabné, mírně zvlněné krajině na rozhraní podhůří Novohradských hor a rybníční pánve severně a severozápadně od Nových Hradů (Pešta, 2004).

Podle Pešty (2004) bývá Žumberk často v literatuře uváděn jako opevněná vesnice. Podobně jako v případě dalších dvou obdobných sídel v jižních Čechách (Čížkrajice, Radenín), jde však o tradovaný omyl. Přesto vesnice představuje z urbanistického hlediska unikátní celek. Za půdorysné jádro lze považovat nevelkou trojúhelníkovou návěs, obestavěnou na východní a západní straně jednotlivými usedlostmi. Návěs uzavíral na jižní straně kostel. Jihozápadně od kostela, na přirozeně chráněné ploché ostrožně nad mělkým zářezem potoka byl situován dvůr a vladycké sídlo.

Patrně na počátku 17. století došlo k výstavbě mohutného opevnění, které vymezilo v jihozápadní části vsi lichoběžníkový areál o rozměrech cca 150 krát 70 až 100 m, zahrnující kromě vlastní tvrze, též dvůr a kostel se hřbitovem (Pešta, 2004). Tvrziště bylo obeháno kamennou zdí, armovanou sedmi raně barokními okrouhlými baštami, z nichž se dochovalo pět věží a šestá jen v půdorysném otisku. Na místě sedmé bašty, orientované do návsi, stojí dnes pozdně klasicistní hospoda (Voděra a Škabrada, 1986). Návěs zůstala mimo ohrazený areál (Pešta, 2004).

Přestože vesnice Žumberk byla vždy považována za velmi hodnotný památkový celek, neunikla v novodobé historii částečné devastaci. Nejhůře byla rozrušena východní strana návsi, kde zanikly tři usedlosti (Pešta, 2004). K atraktivitě Žumberku samozřejmě nepřispívají zdevastované stavby zemědělské velkovýroby, které v těsné blízkosti turisticky zajímavé osady vyrostly v druhé polovině minulého století. Rovněž na některých starých selských usedlostech se podepsala moderní doba, při opravách převážil funkcionalismus (Kroupa, 2005). Bohužel tvrdá, z památkového hlediska nešetrná „rekonstrukční“ metoda je uplatňována při obnově unikátního areálu i nadále. Celkový vzhled bývalého hostince i vesnice samotné poškodila nedávná pseudohistorická dostavba. Zatím posledním zásahem byla likvidace drobného klasicistního domku, tvořícího podnož jedné z hradebních věží na jižní straně (dochovaly se jen zbytky zdí). Navzdory všem uvedeným novodobým zásahům si Žumberk dodnes uchoval poměrně příznivý ráz (Pešta, 2004).

Obr. č. 41 Mapa stabilního katastru obce Žumberk z roku 1827 – půdorys obce tvoří trojúhelníková návěs obklopena na východní a západní straně usedlostmi. V jižní části uzavírá návěs kostel. Na mapě jsou dobře viditelné navazující záhumenky a plužiny a také rybníky v jihovýchodní části. Západní část obce je obklopena lesy.

Obr. č. 42 Současná ortofotomapa Žumberka – návěs vesnice není tak dobře zřetelná, je vidět že došlo k částečné devastaci některých usedlostí. Okolí vesnice v podobě rybníků na jihovýchodní straně obce a lesa na západní straně zůstaly stejné.

6. Diskuze

Pojem venkov má širokou škálu významů. Nejedná se jen o samotné vesnice a jejich stavby, důležitá je i krajina, která na ně navazuje a zeleň v jejich okolí. Z hlediska krajinářského je nutné nahlížet i na vývoj a půdorys obce a její zasazení do krajiny.

Na téma lidové architektury a krajinné kompozice bylo napsáno mnoho odborné literatury, která podává ucelený přehled a čtenář v ní najde informace, které potřebuje. Proto předkládána bakalářská práce je jen jakýmsi shrnutím základních informací o různých půdorysných typech sídel v Jihočeském kraji a nejdůležitějších faktorech, které se podílely na vývoji daných obcí a jejich krajinného prostředí.

Tato práce má za cíl zhodnocení a určení kompozičních hodnot venkovských sídel v souvislosti s navazující krajinou a zmapování tohoto vztahu u vybraných sídel různých půdorysných typů v Jihočeském kraji. Základem je zhodnocení nejpodstatnějších historických událostí, které se podílely na formování jihočeského venkova a okolní krajiny.

I když první historické zmínky o osídlování jihočeského venkova pocházejí až z třináctého století, jsou v pracích jednotlivých autorů k nalezení velmi podrobné informace o formování jihočeského venkova. Je možné se k jejich názorům v mnohých otázkách přiklonit, nebo je vyvrátit. Podle Škabradý (1999) se osídlení jihočeské oblasti dotvořilo, včetně půdorysů většiny vesnic, již ve středověku. Co dokládá i Pešta (2008), když uvádí, že vesnice Kondrač je poprvé zmiňovaná v roce 1367 a vesnice Lniště poprvé připomínána roku 1351. Další historické události, které měly dopad i na jihočeský venkov spíše znamenaly změny pro obyvatelstvo, zásadně ale hlavní kompozici těchto vesnic neovlivnily. Důležitým mezníkem byly až roky 1825 – 1843 kdy byl vyhotoven stabilní katastr, který se později stal základem Pozemkového katastru. Díky němu máme možnost vidět rozložení pozemků, vodních prvků a členění obce, ale i jméno a adresu vlastníka, číslo a výměru pozemku v tehdejší době. Podle Skleničky (2003) je stabilní katastr významným srovnávacím základem pro dnešní studie a projekty. I na základě map stabilního katastru mohly být v této práci popsány změny v půdorysu vesnice a okolní krajiny, ke kterým došlo os počátku mapování až po současnost. Změnu v okolní krajině, zejména pro obec Lniště, přinesla i kolektivizace. Byly zde vyvlastněny pozemky, které se spojily do větších celků a vznikla rozlehlá pole v okolí celé vesnice. Sýkora (1998) také uvádí, že první vlna kolektivizace prosadila zvětšení

polí, rozorání mezí a tím i likvidaci značné části polních cest a rozptýlené zeleně. Kolektivizace také znamenala nárůst velikých zemědělských staveb, které jsou vidět na přiložených mapách a nevyhnula se ani tak historicky jedinečným vesnicím jako jsou Holašovice, nebo Slověnice a Kojákovice. I podle Sýkory (1998) počet zemědělských staveb za období silně narostl, a to i přes úbytky, vyvolané jejich stárnutím. Máme proto dodnes objekty z 1. etapy kolektivizace i z etap dalších, v různém stupni vybavenosti a opotřebovanosti, máme i objekty historické, využívané za toto období s různými úpravami a dostavbami.

Na současných ortofotomapách a historických mapováních, je hlavně u půdorysu Kondrače vidět, jaký vliv měly na vesnici události po druhé světové válce. Jak uvádí Löw a Míchal (2003), po druhé světové válce se stalo prioritou vysídlení německého obyvatelstva na Západ. Pro jihočeský kraj to znamenalo odsun velké části obyvatel a následně chátrající opuštěné domy. Na současné mapě Kondrače je velmi zřetelně vidět prořídnutí zástavby oproti mapě historické. Méně dostupné a příhodné oblasti, mezi které patří i Kondrač, byly dosídlené jen velmi málo. Některá sídla, zejména v pohraničí, zanikla a jiná byla zrušena kvůli blízkosti hranic s Rakouskem. I když zástavba Kondrače prořídla, zachovala si svou jedinečnost údolní lánové vsi a díky nevelké vzdálenosti od hraničního pásma i téměř nedotčenou přírodu v okolí. I podle Löwa a Míchala (2003) vytvoření nepropustného hraničního pásma však na druhé straně přispělo k jeho přírodnímu vývoji, společně s nedostatečnou možností hospodaření, vedlo ke vzniku mnoha kilometrů širokého, relativně přírodního, pásu kolem hranic. Jedinečnost takto dochované přírody také dokazuje současná mapa obce Hodňov, kde však nehrála roli blízkost státní hranice, ale blízký vojenský prostor.

Jihočeský kraj zaujímá více než čtvrtinu Čech. Z tohoto důvodu byly vybrány jen vesnice, které jsou svým půdorysem zajímavé a mají možnost podat vypovídající svědectví o různorodosti jihočeských vesnic. Obec Kondrač i Lniště patří mezi malé obce, které z největší pravděpodobností nebudou poutat pozornost turistů, i přesto stojí za povšimnutí. Většinu obyvatel těchto vesnic tvoří starousedlíci, jejichž rodiny zde žijí již několik generací. Zůstávají však i nejmladší ročníky, které zde chtějí založit rodiny a dál se podílet na udržování historické zástavby vesnice. Proto, v případě těchto konkrétních vesnic, nemůžu úplně souhlasit s Burešem a kol. (1996), kteří tvrdí, že nedostatek pracovních příležitostí na venkově znamená další oslabení fenoménu venkova vůbec. Odchod mladých lidí podle nich

vede k dalšímu stárnutí venkovské populace, a tím i k její menší akceschopnosti. Na vesnicích, dle jejich názoru, zůstává chudší, zestárlé, a proto méně aktivní obyvatelstvo.

7. Závěr

Celá oblast Jihočeského kraje si prošla složitým dějinným vývojem. Některá období zasáhla do obrazu krajiny zcela radikálně, některá je ovlivnila jenom minimálně. I když čas nejde vrátit zpátky, je důležité poučit se z chyb předchozích generací a neopakovat je.

Mezi základní priority musíme řadit zachování původního charakteru vesnických sídel a krajiny a chránit objekty, které nám připomínají minulost. Jedinečnost jihočeských vesnic, jejich malebnost a ukázka mistrovství zedníků a řemeslníků by měla být chráněna před novodobou architekturou a degradací. I když požadavky dnešního bydlení jsou mnohem složitější, novodobé stavby by měly navazovat na starou vesnickou zástavbu a nenarušovat kolorit historického jádra vesnice, taktéž plynule navazovat na krajinu a nerozrušovat homogenitu krajinné kompozice. Důležitá je regulace ze strany památkového ústavu i zapojení samotných obyvatelů vesnic. Tradiční zeleň musí zůstat součástí vesnických sídel. Naopak bychom měli zamezit vysazování introdukovaných rostlin, které nemají s naší vesnicí nic společného.

Vytyčené cíle se podařilo splnit, z dostupné literatury a dalších zdrojů byly vymezeny nejdůležitější historické události, které formovaly jihočeskou krajinu a strukturu venkovských sídel. Analýza jednotlivých období vede od prvního osídlování až po současnost a poukazuje na zcela zásadní vývoj pro utváření typických struktur vesnic.

Na příkladech jednotlivých obcí je pomocí map stabilního katastru vymezeno několik základních půdorysných forem, se kterými se můžeme v Jihočeském kraji setkat. Vsi byly vybírány tak, aby pokryly co nejširší spektrum typů i s navazující okolní krajinou. Na praktickém příkladu vesnice Lniště je poukázáno, že i přes veškeré snahy z dob minulých si může vesnice zachovat původní charakter bez větších nevhodných zásahů. U Kondrače jde zase o poukázání na některé historické souvislosti, které změnilly obraz obce a přispěly k zcela zásadní změně v rozložení obce.

8. Seznam použité literatury a zdrojů

Tištěná literatura

Atlas krajiny České republiky. 2009. Státní fond životního prostředí České republiky a výzkumný ústav Sylva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví Průhonice.

Aulig, G., Klingberg, T. 1992. Grundlagen zur Dorfökologie. Bayerisches Staatsministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten, München. 175s.

Bureš, P., Škrabada, J., Šnajdrová, H. 1996. Památková ochrana historických vesnic v České republice. Ministerstvo kultury České republiky, odbor památkové péče. Praha. 136s. ISBN: 80-902096-2-9

Český statistický úřad, oddělení regionálních analýz a informačních služeb České Budějovice. 2009. Postavení venkova v Jihočeském kraji. České Budějovice. 181s. ISBN: 978-80-250-1935-1

David, P., Soukup, V. 2008. Velká turistická encyklopedie Jihočeský kraj. Euromedia Group, k.s. – Knižní klub v Praze. 368s. ISBN: 978-80-242-2075-8

Frolec, V., Vařeka, J. 1983. Lidová architektura. Encyklopedie. SNTL. Praha. 360 s.

Knopp, A. 1994. Vesnice – stavby a krajina mají svůj řád. Ústav územního rozvoje. Brno. 211 s. ISBN 80-85124-96-3

Kroupa, S. 2005. Zázraky před jižní hranicí. Bohumír NĚMEC – VEDUTA, nakladatelství a vydavatelství. Praha. 248s. ISBN: 80-86829-12-X

Kučová, V., Bureš, P. 1999. Principy péče o lidové stavby. Státní ústav památkové péče. Praha. 120s. ISBN: 80-86234-07-X

Kuthan, J. 1977. Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. Růže. České Budějovice. 305 s.

- Langhammerová, J. 2011. Jižní Čechy kraj-lidé-tradice. Nakladatelství lidové noviny. Praha. 230s. ISBN: 978-80-7422-136-1
- Langer, J., Vařeka, J. 1983. Naše lidové stavby. Albatros. Praha. 348 s.
- Löw, J., Míchal, I. 2003. Krajinný ráz. Lesnická práce. Kostelec nad Černými lesy. 552 s. ISBN: 80-86386-27-9.
- Mareček. J. 2005. Krajinářská architektura venkovských sídel. ČZU. Praha. 362 s. ISBN: 80-213-1324-2
- Mareček. J. 2004. Zeleň ve venkovských sídlech a v jejich krajinném prostředí. ČZU. Praha. 130 s. ISBN: 80-213-1237-8
- Perlín, R., Hupková, M. 2010. Venkovy a Venkované. Ministerstvo pro místní rozvoj. Praha. ISBN 978-80-87147-27-6
- Pešta, J. 2004. Encyklopedie českých vesnic II. Libri. Praha. 591 s. ISBN: 80-7277-149-3
- Sklenička, P. 2003. Základy krajinného plánování. Naděžda Skleničková. Praha. 321 s. ISBN: 80-903206-1-9
- Staňková, J., Sedláková, R., Pošva, R., Voděra, S. 2005. Architektura v proměnách tisíciletí. Sobotáles. Praha. 303 s. ISBN: 80-86817-10-5
- Sýkora, J. 1998. Venkovský prostor, 1. díl. Historický vývoj vesnice a krajiny. ČVUT. Praha. 62 s. ISBN: 80-01-01826-1
- Sýkora, J. 1998. Venkovský prostor, 2. díl. Územní plánování vesnice a krajiny. ČVUT. Praha. 156 s. ISBN: 80-01-01810-5
- Škabrada, J. 1999. Lidové stavby: architektura českého venkova. Argo. Praha. 246 s. ISBN: 80-7203-082-5.

Škabrada, J., Bureš, P., Hansová, J., Kolda, V., Šinarová, M., Thimová, D. 2010. Holašovice. Vesnická památková rezervace. FOIBOS BOOKS s.r.o. a FOIBOS a.s. Praha. 150s. ISBN: 978-80-87073-32-2

Štěpánek, L., Mareček, J. 1958. Ozelenění a úprava vesnice i krajiny. Státní zemědělské nakladatelství. Praha. 193s.

Štenclová, Š. a kolektiv. 2005. Obnova venkovského prostoru. ČZU. Praha. 130s. ISBN: 80-213-1277-7

Voděra, S., Škrabada, J. 1986. Jihočeská lidová architektura. Jihočeské nakladatelství. České Budějovice. 236 s.

Vurm, B. 2005. Krásy a tajemství České Republiky. Jihočeský kraj. Praga Mystica ve spolupráci se Z. Foffovou. 127s. ISBN: 80-86767-01-9

Internetové zdroje

Oficiální stránky obce Jankov a osady Holašovice: Selské baroko [online], 2013- [cit. 2013 – 3 - 5]. Dostupné z: <http://www.holasovice.eu/baroko.htm>

Tvorba tiskových materiálů vč. elektronických verzí pro propagaci Jihočeského kraje v ČR i zahraničí. Aktualizace z 10.8.2012 [cit. 2013 - 1 - 8]. Dostupné z: <http://www.jiznicechy.cz/cs-CZ/jizni-cechy/o-kraji.html>.

Ústřední archiv zeměměřický a katastru. Stabilní katastr. 3. vojenské mapování. ISAR verze 1.4.02c. Aktualizace z 12. 2. 13 [cit. 2013 - 3 - 11]. Dostupné z: <http://archivnimapy.cuzk.cz/>

Dušek, J., Prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska. Laboratoř geoinformatiky, UJEP. Prezentováno pomocí aplikace Zoomify [cit. 2013 - 2 - 7]. Dostupné z: <http://oldmaps.geolab.cz/>

Mapy – Mapy.cz. [cit. 2013 - 2 - 14]. Dostupné z: <http://www.mapy.cz/>

Národní inventarizace kontaminovaných půd. [cit. 2013 - 3 - 30]. Dostupné z: <http://kontaminace.cenia.cz/>